

לרקוד על כל החתונות

דו"ח הפוליגמיה בישראל - תמונת מצב והמלצות | ינואר 2018

לרקוד על כל החתונות

דו"ח הפוליגמיה בישראל -
תמונת מצב והמלצות

ינואר 2018

לרקוד על כל החתונות

בהוצאת:

תנועת רגבים

כתיבה:

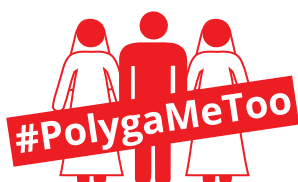
יוסף בן ברוך, אברהם בנימין, נעמי לינדר-קאהן

עריכה לשונית:

חנה פורטגנג

עיצוב גרפי:

חמוטל לורנס

תוכן העניינים

4	תקציר
7	אוכלוסיית הבדווים בדרום - רקע
11	פוליגמיה - נתונים ומגמות
	הפוליגמיה בחברה הבדווית במגמת עלייה
	שיעור הפוליגמיה - היישובים המוכרים לעומת הפזורה
	הנשים הפלשתיניות וילדיהן בחברה הבדווית
	תוצאות הפוליגמיה: שיעור ילודה חריג והזנחת הילדים
12	שיעור הפרייון הגבוה - גורמים ומגמות
	התבדות התחזיות לירידה חדה בשיעור הילודה
	שיעור הפרייון של האישה הבדווית בהשוואה למקבילותיה
	שיעור הפרייון - היישובים המוכרים לעומת הפזורה
29	המספרים האמיתיים - הפערים בין נתוני הרשויות לנתוני האמת
	הריבוי הטבעי בפזורה - פי 1.5 מביישובים המוכרים
	נתוני גורמים מקומיים - גבוהים מנתוני הרשויות
	ניתוח פערי הנתונים והערכת נתוני האמת
	עלייה בשיעור הילודה בפזורה לעומת ירידה בכלל אוכלוסיית הבדווים
39	עבריינות הפוליגמיה ונספחיה
	ההיבטים הכרוכים בייבוא נשים פלשתיניות
	פגיעה בנשים ובילדים
	הונאות הביטוח הלאומי
	הקצאת מגרשים מידי רשות מקרקעי ישראל (רמ"י)
	בית הדין השרעי - 'שותף שקט'
65	המלצות רגבים לפעילות אכיפה נגד עבירת הפוליגמיה
	החלטת ממשלה
	מנהלת אכיפה משולבת בפרקליטות המדינה
	חובת דיווח ושיתוף מידע
	פעילות אכיפה פרטנית לרשויות המדינה השונות

תקציר

המסמך שבידכם סוקר את תופעת ריבוי הנישואין (פוליגמיה) הנפוצה במגזר הבדווי בדרום. הפוליגמיה - נישואין ליותר מאישה אחת - היא עבירה פלילית על חוק העונשין הישראלי. פרסומים רבים שעסקו בתופעת הפוליגמיה בציבור הבדווי הציפו את ההיבטים החברתיים והכלכליים הנלווים לפוליגמיה. מחקרים רבים חשפו את המצוקה הרגשית, האישית והכלכלית שמהן סובלות הנשים שכן זוגן נשא אישה או נשים נוספות ואת ההשלכות החינוכיות, החברתיות והכלכליות של הילדים שנולדו במשק בית פוליגמי.

במסמך זה עולה בפעם הראשונה, על בסיס הצלבת כמה מחקרים, כי הן שיעור הפוליגמיה והן שיעור הריבוי הטבעי גבוהים בפזורה הבלתי חוקית פי 1.5 מביישובים הבדווים המוכרים

מחקרים אלו משקפים נכונה את עוצמת הבעיות האישיות הכרוכות בפוליגמיה; בעיות שעצם קיומן איננו שנוי במחלוקת. עם זאת רוב הספרות המקצועית בסוגיה משקפת את נקודת מבטם של קורבנות הפוליגמיה - הנשים והילדים - אולם נמנעת ממבט רחב על הסוגיה מזווית ציבורית ולאומית. לפיכך המסמך שבידכם עוסק אך ורק בהיבטים הדמוגרפיים של תופעת הפוליגמיה, בגידולה בציבור הבדווי בכלל ובקרב תושבי הפזורה הבלתי חוקית בפרט, וכן בתופעת 'יבוא נשים' מהרשות הפלשתינית לצורך נישואין פוליגמיים.

קצב גידול אוכלוסיית הבדווים בנגב הוא הגבוה בישראל ומהגבוהים בעולם כולו. מדוחות הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה עולה כי בחמש עשרה השנים האחרונות הוכפלה אוכלוסיית הבדווים בנגב. שיעור הריבוי החריג של אוכלוסיית הבדווים נובע משני היבטים הכרוכים זה בזה: פריון ילודה של נשות הבדווים, שהוא מהגבוהים בעולם, לצד נישואי הפוליגמיה, שלא כחוק, שבמסגרתם יובאו עוד אלפי נשים משטחי הרשות הפלשתינית (ואליהן הצטרפו עוד אלפי בני משפחה).

על פי הנתונים העדכניים העולים מדוח הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה מספטמבר 2017, ממוצע שיעור הפריון של אישה בדווית בדרום עומד על 5.45 ילדים - מספר שאין לו אח ורע בעולם

המערבי ואף לא בעולם הערבי. בניגוד להערכות מקדימות של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה והמוסד לביטוח לאומי, שיעור הפיריון של הנשים הבדויות נותר יציב וגבוה בעשור האחרון, בשונה מהירידה הכללית בשיעור הפיריון הכללי של נשים בישראל, ובהן גם בקרב נשים במגזר החרדי ובמגזר הערבי. נתונים עדכניים נוספים מלמדים על עלייה בשיעור הריבוי הטבעי השנתי בקרב אוכלוסייה זו, מ-3.7% בשנת 2015 ל-3.9% בשנת 2016, בהשוואה לגידול שנתי של 1.8% באוכלוסיית היהודים בשנה זו.

במסמך זה עולה בפעם הראשונה, על בסיס הצלבת כמה מחקרים, כי הן שיעור הפולוגמיה הן שיעור הריבוי הטבעי גבוהים בפזורה הבלתי חוקית פי 1.5 מביישובים הבדוים המוכרים.

עבריינות הפולוגמיה נקשרת עם עבירות פליליות נוספות: הונאות הביטוח הלאומי בסכומי עתק, הסתננות ושהייה בלתי חוקית, אלימות קשה במשפחה והזנחת ילדים. הנישואים הפולוגמיים בחברה הבדוית הובילו לפיתוח נוהג, הגובל בתופעה פלילית נוספת, של סחר בנשים, שבו 'נרכשות ומיובאות' נשים פלשתיניות מתחומי הרשות הפלשתינית. הנשים הללו מוגדרות שוהות בלתי חוקיות בישראל; הן וילדיהן אינם רשומים רישום מלא במרשם האוכלוסין בישראל, ובשל כך ההערכות המספריות של הרשויות הרשמיות, הן באשר להיקף הפולוגמיה הן באשר לריבוי הטבעי, לוקות בחסר של ממש ואינן משקפות נכונה את המציאות. עבריינות הפולוגמיה גוררת עוני, מצוקה ובערות וקשיי מגורים ותכנון הולכים וגדלים. עד כה אפשר לקבוע כי יש כשל חמור ומתמשך מצד מערכת שלטון החוק בישראל לנוכח הפולוגמיה וספיחיה: רשויות האכיפה כמעט שאינן פועלות נגד עברייני פולוגמיה, פעולות לאיתור המעורבים וחקירתם אינן נעשות ומדיניות ההעמדה לדין מקילה במיוחד.

במהלך שנת 2016, לאור ההבנה כי תופעת הפולוגמיה היא בעיה לאומית הולכת וגדלה, הטיל ראש הממשלה בנימין נתניהו על שרת המשפטים איילת שקד לרכז עבודת מטה בין-משרדית לגיבוש צעדים לטיפול בתופעה.

ההמלצות המעשיות של מחלקת הייעוץ במשרד המשפטים מנו שורת אמצעים בתחום החינוך, התעסוקה, הרווחה, הרפואה, הפסיכולוגיה ועוד כדי להיאבק בעבריינות הפולוגמיה ובעבירות הנלוות לה, אולם באופן בלתי מתקבל על הדעת המלצות משרד המשפטים אינן עוסקות בנקיטת אמצעי אכיפה מתבקשים.

כמו כן ההמלצות של משרד המשפטים, שיפורטו וינותחו להלן, אינן פועלות להביא לידי צמצום מיידי של תופעת הפולוגמיה ועצירת הסחף הקיים ואף אינן נותנות מענה של ממש למניעה עתידית של התופעה.

לאחר ניתוח הלקונות במסמך משרד המשפטים, פרק ההמלצות שבסוף החוברת נוגע בסיוע הכלכלי והחברתי הנדרש לקורבנות הפולוגמיה וכן בפעולות המנע הנדרשות להתמודדות עם התופעה בכללותה: גיבוש מדיניות אכיפה עדכנית, הסדרת חקיקה וקביעת תקנות, פעילות משולבת של רשויות האכיפה והקמת יחידת משטרה ייעודית למימוש המדיניות ולאכיפת החוק.

אוכלוסיית הבדווים בדרום - רקע

אוכלוסיית הבדווים בדרום - רקע

קצב גידול אוכלוסיית הבדווים בנגב הוא הגבוה בישראל ומהגבוהים בעולם כולו. ב-1951 חיו בנגב 12,740 בדווים,¹ ובתחילת 2016 נמנו בנגב כ-240,500 בדווים.

מדוחות הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה עולה כי בחמש עשרה השנים האחרונות הוכפלה אוכלוסיית הבדווים בנגב.

מדוחות הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה עולה כי בחמש עשרה השנים האחרונות הוכפלה אוכלוסיית הבדווים בנגב

בתחילת שנת 2001 הייתה אוכלוסיית הבדווים בדרום 115,200

נפש, ואילו בתחילת שנת 2017 הייתה אוכלוסייה זו כ-250,000 נפש. הנתונים שלהלן הם נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה המעודכנים לסוף שנת 2016.

בתוך חמש עשרה שנים (2001-2016) נוספו לאוכלוסיית הבדווים בדרום כ-125,000 נפש, שהן כ-108% תוספת על מספרם בשנת 2001.

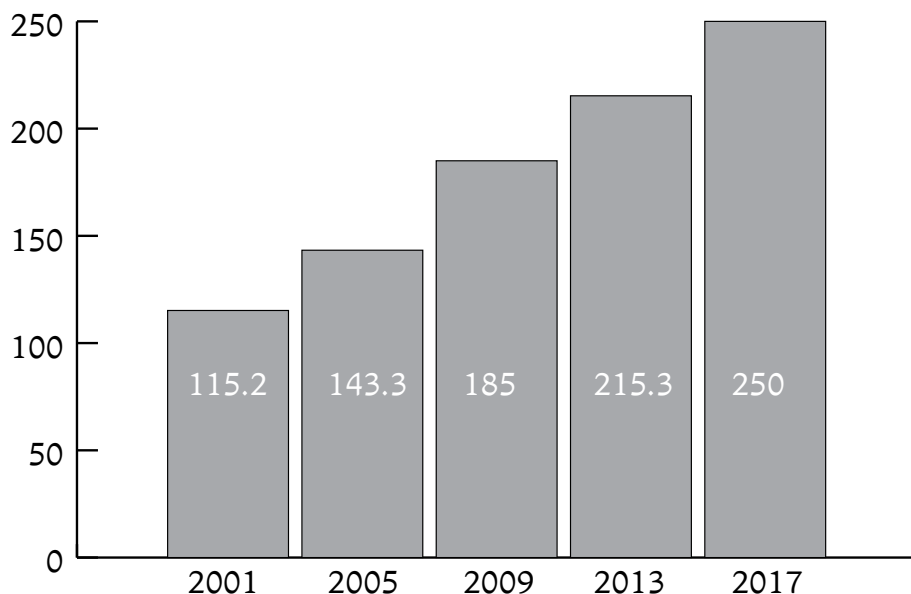
בפרק זמן זה, בשנים 2001-2016, עלה שיעור האוכלוסייה היהודית בדרום ב-22% בלבד: מ-731,000 נפש בתחילת שנת 2001 ל-894,700 נפש בתחילת שנת 2016,² תוספת של 163,700 נפש. בדומה, על פי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, בפרק זמן זה עלה שיעור כלל אזרחי מדינת ישראל ב-25% לערך.

שיעור הריבוי החריג של אוכלוסיית הבדווים נובע משני היבטים הכרוכים זה בזה: פריון ילודה של נשות הבדווים, שהוא מהגבוהים בעולם, ונישואי פוליגמיה שלא כחוק, שבמסגרתם

1. דוח ועדת גולדברג (2008), פסקה 16.

2 ראו את שיעורי האוכלוסיות ואת שיעור ההיבוי בלוחות ה"מ"ס, 'מקורות גידול האוכלוסייה לפי מחוז, קבוצת אוכלוסייה ודת', לשנים: 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024, 2025, 2026, 2027, 2028, 2029, 2030, 2031, 2032, 2033, 2034, 2035, 2036, 2037, 2038, 2039, 2040, 2041, 2042, 2043, 2044, 2045, 2046, 2047, 2048, 2049, 2050, 2051, 2052, 2053, 2054, 2055, 2056, 2057, 2058, 2059, 2060, 2061, 2062, 2063, 2064, 2065, 2066, 2067, 2068, 2069, 2070, 2071, 2072, 2073, 2074, 2075, 2076, 2077, 2078, 2079, 2080, 2081, 2082, 2083, 2084, 2085, 2086, 2087, 2088, 2089, 2090, 2091, 2092, 2093, 2094, 2095, 2096, 2097, 2098, 2099, 2100, 2101, 2102, 2103, 2104, 2105, 2106, 2107, 2108, 2109, 2110, 2111, 2112, 2113, 2114, 2115, 2116, 2117, 2118, 2119, 2120, 2121, 2122, 2123, 2124, 2125, 2126, 2127, 2128, 2129, 2130, 2131, 2132, 2133, 2134, 2135, 2136, 2137, 2138, 2139, 2140, 2141, 2142, 2143, 2144, 2145, 2146, 2147, 2148, 2149, 2150, 2151, 2152, 2153, 2154, 2155, 2156, 2157, 2158, 2159, 2160, 2161, 2162, 2163, 2164, 2165, 2166, 2167, 2168, 2169, 2170, 2171, 2172, 2173, 2174, 2175, 2176, 2177, 2178, 2179, 2180, 2181, 2182, 2183, 2184, 2185, 2186, 2187, 2188, 2189, 2190, 2191, 2192, 2193, 2194, 2195, 2196, 2197, 2198, 2199, 2200, 2201, 2202, 2203, 2204, 2205, 2206, 2207, 2208, 2209, 2210, 2211, 2212, 2213, 2214, 2215, 2216, 2217, 2218, 2219, 2220, 2221, 2222, 2223, 2224, 2225, 2226, 2227, 2228, 2229, 2230, 2231, 2232, 2233, 2234, 2235, 2236, 2237, 2238, 2239, 2240, 2241, 2242, 2243, 2244, 2245, 2246, 2247, 2248, 2249, 2250, 2251, 2252, 2253, 2254, 2255, 2256, 2257, 2258, 2259, 2260, 2261, 2262, 2263, 2264, 2265, 2266, 2267, 2268, 2269, 2270, 2271, 2272, 2273, 2274, 2275, 2276, 2277, 2278, 2279, 2280, 2281, 2282, 2283, 2284, 2285, 2286, 2287, 2288, 2289, 2290, 2291, 2292, 2293, 2294, 2295, 2296, 2297, 2298, 2299, 2300, 2301, 2302, 2303, 2304, 2305, 2306, 2307, 2308, 2309, 2310, 2311, 2312, 2313, 2314, 2315, 2316, 2317, 2318, 2319, 2320, 2321, 2322, 2323, 2324, 2325, 2326, 2327, 2328, 2329, 2330, 2331, 2332, 2333, 2334, 2335, 2336, 2337, 2338, 2339, 2340, 2341, 2342, 2343, 2344, 2345, 2346, 2347, 2348, 2349, 2350, 2351, 2352, 2353, 2354, 2355, 2356, 2357, 2358, 2359, 2360, 2361, 2362, 2363, 2364, 2365, 2366, 2367, 2368, 2369, 2370, 2371, 2372, 2373, 2374, 2375, 2376, 2377, 2378, 2379, 2380, 2381, 2382, 2383, 2384, 2385, 2386, 2387, 2388, 2389, 2390, 2391, 2392, 2393, 2394, 2395, 2396, 2397, 2398, 2399, 2400, 2401, 2402, 2403, 2404, 2405, 2406, 2407, 2408, 2409, 2410, 2411, 2412, 2413, 2414, 2415, 2416, 2417, 2418, 2419, 2420, 2421, 2422, 2423, 2424, 2425, 2426, 2427, 2428, 2429, 2430, 2431, 2432, 2433, 2434, 2435, 2436, 2437, 2438, 2439, 2440, 2441, 2442, 2443, 2444, 2445, 2446, 2447, 2448, 2449, 2450, 2451, 2452, 2453, 2454, 2455, 2456, 2457, 2458, 2459, 2460, 2461, 2462, 2463, 2464, 2465, 2466, 2467, 2468, 2469, 2470, 2471, 2472, 2473, 2474, 2475, 2476, 2477, 2478, 2479, 2480, 2481, 2482, 2483, 2484, 2485, 2486, 2487, 2488, 2489, 2490, 2491, 2492, 2493, 2494, 2495, 2496, 2497, 2498, 2499, 2500, 2501, 2502, 2503, 2504, 2505, 2506, 2507, 2508, 2509, 2510, 2511, 2512, 2513, 2514, 2515, 2516, 2517, 2518, 2519, 2520, 2521, 2522, 2523, 2524, 2525, 2526, 2527, 2528, 2529, 2530, 2531, 2532, 2533, 2534, 2535, 2536, 2537, 2538, 2539, 2540, 2541, 2542, 2543, 2544, 2545, 2546, 2547, 2548, 2549, 2550, 2551, 2552, 2553, 2554, 2555, 2556, 2557, 2558, 2559, 2560, 2561, 2562, 2563, 2564, 2565, 2566, 2567, 2568, 2569, 2570, 2571, 2572, 2573, 2574, 2575, 2576, 2577, 2578, 2579, 2580, 2581, 2582, 2583, 2584, 2585, 2586, 2587, 2588, 2589, 2590, 2591, 2592, 2593, 2594, 2595, 2596, 2597, 2598, 2599, 2600, 2601, 2602, 2603, 2604, 2605, 2606, 2607, 2608, 2609, 2610, 2611, 2612, 2613, 2614, 2615, 2616, 2617, 2618, 2619, 2620, 2621, 2622, 2623, 2624, 2625, 2626, 2627, 2628, 2629, 2630, 2631, 2632, 2633, 2634, 2635, 2636, 2637, 2638, 2639, 2640, 2641, 2642, 2643, 2644, 2645, 2646, 2647, 2648, 2649, 2650, 2651, 2652, 2653, 2654, 2655, 2656, 2657, 2658, 2659, 2660, 2661, 2662, 2663, 2664, 2665, 2666, 2667, 2668, 2669, 2670, 2671, 2672,

שיעור אוכלוסיית הבדווים בנגב (באלפים) 2016-2001

'מיובאות' עוד אלפי נשים משטחי הרשות הפלשתינית (ואליהן הצטרפו עוד אלפי בני משפחה).

יש אינדיקציות למגמת עלייה בפוליגמיה באוכלוסיית הבדווים בנגב: בניגוד למקובל בעולם, שבו התופעה קשורה באוכלוסיות מבוגרות ושמרניות, בציבור הבדווי נהוגים נישואין פוליגמיים גם בקרב שכבות צעירות ומשכילות.

עד כה רווחה בקרב החוקרים הדעה כי שיעורי הפריין באוכלוסיית הבדווים מצויים במגמת 'ירידה חדה', אך בסקירה שלפנינו נראה כי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה העדכניים מוכיחים שאין ירידה חדה שכזו וכי שיעורי הפריין במגזר הבדווי שומרים על יציבות חריגה בהשוואה לאוכלוסיות אחרות בארץ ובעולם, ולא זו בלבד, אלא אחוז הגידול הטבעי של אוכלוסייה זו אף נמצא במגמת עלייה בעת האחרונה.

ההתיישבות הבדווית בדרום מתחלקת לשלושה סוגי יישובים:

- **שבע העיירות** - יישובים שהקימה מדינת ישראל החל משנות ה-70 ועד שנות ה-90. ליישובים אלו מאפיינים עירוניים למחצה, ורוב אוכלוסיית הבדווים בדרום חיה בהם.
- **הכפרים המוכרים** - מתוך שאיפה ליישב את תושבי הפזורה הבדווית ביישובים חוקיים המעניקים שירותים לתושביהם בתחומי החינוך, הבריאות והרווחה, החליטה ממשלת

ישראל בשנת 2003 'להלבין' 11 יישובים בדווים בלתי חוקיים ולאגד אותם במועצה אזורית חדשה: מועצת אבו בסמה. בשנת 2012 פוצלה מועצת אבו בסמה לשתי מועצות: המועצה האזורית אל-קסום והמועצה האזורית נווה מדבר.

• **הפזורה הבלתי חוקית** - יותר מ-2,000 מקבצי בנייה בלתי חוקיים, במגוון גדלים, שכמעט אין בהם תשתיות ציבוריות. תושבי הפזורה הבלתי חוקית מקבלים שירותים חלקיים באמצעות המועצות האזוריות אל-קסום ונווה מדבר. על פי ההערכות, בכל שנה מוקמים בפזורה כ-2,000-3,000 מבנים בלתי חוקיים נוספים.

אורח החיים של הבדווים תושבי הפזורה שונה מאורח חיי הבדווים תושבי העיירות והכפרים המוכרים. ניתוח הנתונים מלמד כי כמחצית מילדי הפזורה גדלים במשפחות פוליגמיות וכי שיעור הילדים המשתייכים למשפחות פוליגמיות בפזורה גדול פי 1.5 משיעור הילדים המשתייכים למשפחות פוליגמיות בעיירות ובכפרים המוכרים.

במחקר נמצא גם כי שיעור הילודה לכל אלף תושבים בפזורה גדול פי 1.5 משיעור הילודה לאלף תושבים בעיירות ובכפרים המוכרים.

מאחר ששיעור הנשים באוכלוסיית הבדווים הוא כשיעורו בכלל האוכלוסיה, ובשל עלייה בסירוב הנשים הבדוויות המקומיות להינשא לגבר נשוי, נוצר 'מחסור' בנשים לצורך הנישואים הפוליגמיים. עובדה זו מצריכה 'ייבוא' נשים מחוץ לאוכלוסיית הבדווים, ובשל כך התפתח נוהג הגובל בתופעה הפלילית והחמורה של סחר בנשים: נשים פלשתיניות מהרשות הפלשתינית וממקומות נוספים 'נרכשות' ו'מיובאות'. נשים אלו נהיות שוהות בלתי חוקיות (שב"חיות) בישראל.

ייבוא הנשים קשור לקושי המובהק לכמת במדויק את גודל אוכלוסיית הבדווים בנגב בכלל, ובפזורת הכפרים הבלתי חוקיים בפרט. כיום הרשויות נוהגות להעריך את היקף הילודה במגזר הבדווי בהתאם לדיווחי בתי החולים, ברם נוהג זה איננו מביא בחשבון את חששן של שב"חיות ללדת בבתי החולים ואת היקף לידות הבית המתקיימות מחוץ לבתי החולים.

אם כן, לאופי החיים בפזורה יש השפעה ניכרת הן על מספר נישואי הפוליגמיה הן על שיעור הילודה - השלכות ברורות שחובה להביא בחשבון בהיערכות הרשויות לנוכח תופעת הפוליגמיה.

פוליגמיה - נתונים ומגמות

התובע הינו אזרח ישראלי המתגורר בפזורה הבדואית שבנגב, ולו 56 ילדים משבע נשים שונות. התובע נשוי כיום ל-4 נשים תושבות האזור ללא מעמד בישראל [שב"חיות] [...] כשופט משפחה היושב בבית המשפט בבאר שבע מזה מספר שנים, אומר כי מדובר בתופעה מדאיגה [...] אם בעבר מדובר היה בריבוי נישואין של גברים בדואים ישראלים עם נשים ישראליות, נראה כי התופעה התפשטה והתרחבה גם לנישואין של גברים בדואים ישראלים עם נשים פלשתיניות תושבות האזור [...] אדגיש כי אין מדובר בתופעה שולית.

(מתוך החלטת השופט אלון גביון, סגן נשיאת בית המשפט לענייני משפחה בבאר שבע, מיום 27 במרץ 2017, תמ"ש 16-09-55724)

פוליגמיה - נתונים ומגמות

הנישואין הפוליגמיים משמשים מכפלת כוח בכל הקשור לשיעור הגידול השנתי באוכלוסיית הבדווים, כי נוסף על שיעור הפיריון של האישה הבדווית, שהוא הגבוה בישראל, גברים רבים מהמגזר הבדווי בנגב נושאים כמה נשים בו בזמן, וכל אחת מנשים אלו היא בעלת כושר פריון כפול ממקבילותיה בישראל.

על פי הערכת רשויות הרווחה בדרום, כ-30% מהמשפחות הבדוויות בנגב מקיימות אורח חיים פוליגמי.³ ואולם הערכות אלו אינן מבחינות בין הבדווים החיים בפזורה הבלתי חוקית ובין הבדווים הגרים בכפרים המוכרים.

במחקר שנערך בשנת 2002 נמצא כי שיעור הגברים המתגוררים ביישובי הפזורה וחיים במסגרת נישואין פוליגמית (42%) גבוה משיעור הגברים המתגוררים ביישובים המוכרים ומנהלים אורח חיים פוליגמי (29%).⁴

מחקר נוסף ומקיף שנערך שנים מספר לאחר מכן ובחן את המאפיינים של ילדי המגזר הבדווי ואת צורכיהם הגיע לממצאים דומים בנוגע לשיעור הנישואין הפוליגמיים בפזורה לעומת הכפרים המוכרים. על פי מחקר זה, שיעור הילדים הבדווים החיים במשפחות פוליגמיות מגיע לכדי 38%, אולם בעוד בכפרים המוכרים שיעור הילדים החיים במשפחות פוליגמיות הוא 32%, הרי שבפזורה הבלתי חוקית שיעור הילדים החיים במשפחות פוליגמיות מגיע ל-48%.⁵

למעשה, שני המחקרים מוכיחים כי יש פער של ממש בין תופעת הפוליגמיה בפזורה ובין תופעה זו בכפרים המוכרים, ושיעור הפוליגמיה בפזורה גבוה פי 1.5 משיעור הפוליגמיה בכפרים המוכרים.

3 'פוליגמיה בקרב האוכלוסייה הבדואית בישראל - עדכון' (אוקטובר 2013), מאת מרכז המחקר והמידע של הכנסת.

4 'בריאות ורווחה של נשים בדואיות בנגב' (2002), מאת ג'ולי צוויקל, אוניברסיטת בן-גוריון, עמ' 46.

5 'ילדים באוכלוסייה הבדווית בנגב: מאפיינים, צרכים ודפוסי שימוש בשירותים' (נובמבר 2009), עמ' 8.

הפוליגמיה בחברה הבדווית במגמת עלייה

בחברות פוליגמיות ברחבי העולם נראית ירידה בהיקף הנישואים הפוליגמיים בקרב צעירים ומשכילים, אולם בקרב אוכלוסיית הבדווים בנגב לא נמצאה ירידה בנישואים הפוליגמיים בקרב הצעירים והמשכילים. במחקרים שנערכו לאחרונה נמצא כי יש עלייה בהיקף הפוליגמיה במגזר הבדווי ללא קשר לתכונה מסוימת או לגיל מסוים, ובמפתיע הפוליגמיה במגזר הבדווי רווחת דווקא בקרב גברים מקבוצת הגיל הצעירה (30-43).⁶

על פי הערכות גורמי הרווחה, כ-30% מהמשפחות הבדוויות בדרום מקיימות אורח חיים פוליגמי.⁷ גורמי מחקר מתוך החברה הבדווית עצמה, אשר נהנים מאמון רב של האוכלוסייה, מעריכים כי שיעור המשפחות הפוליגמיות גבוה אף יותר ומגיע ל-35% לערך מכלל המשפחות הבדוויות בדרום.⁸ על פי פרסומים עדכניים בכלי התקשורת, מחקרים שערכו ארגוני החברה האזרחית מצביעים על עלייה של אחוז אחד בכל שנה במספר המשפחות הפוליגמיות.⁹

עד כמה חריגים אחוזי הפוליגמיה במגזר הבדווי בישראל, אפשר ללמוד מדוח רשמי של האו"ם משנת 2015 על מצבן של נשים במדינות העולם.

"למעט מדינות אפריקאיות באזורי התת-סהרה, הפוליגמיה נהוגה במדינות בודדות באמריקה הלטינית והקריביים, צפון אפריקה ודרום מזרח ומערב אסיה. ברם, באזורים אלו שכיחות הפוליגמיה מגיעה ל-5-7 אחוזים לערך, למעט באי האיטי, שם כ-16% מהנשים היו חלק ממשפחות פוליגמיות בשנת 2012, לעומת 20% בשנת 2000."¹⁰

שיעור הפוליגמיה - היישובים המוכרים לעומת הפזורה

השוואת המחקרים שפורסמו ב-2002 וב-2009¹¹ מוכיחה שבמשך השנים התגברה תופעת הפוליגמיה הן בפזורה הן ביישובים המוכרים.

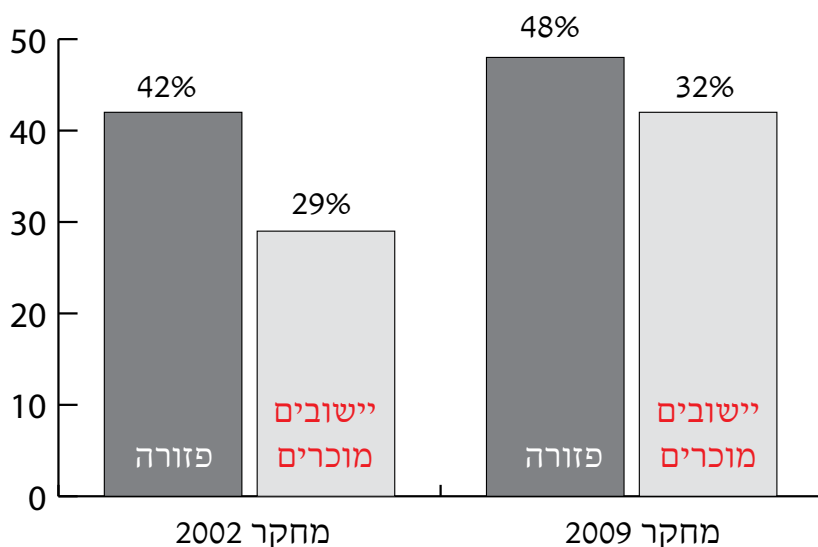
- 6 'האוכלוסייה הבדואית בישראל - שימוש במרשם האוכלוסין לעומת אומדני האוכלוסייה כבסיס לחישוב מדדים דמוגרפים' (2010), מאת הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, עמ' 13.
- 7 'פוליגמיה בקרב האוכלוסייה הבדואית בדרום - עדכון' (2013), מאת מרכז המחקר והמידע של הכנסת, עמ' 2.
- 8 'העברים הבדואים בנגב - תמורות בעידן העיור' (2011), מאמרו של ד"ר ת'אבת אבו ראס בהוצאת קרן אברהם, עמ' 77, המסתמך על מחקרם של פרופ' אל-קרינאוי וסלונים.
- 9 'האם מישוהו יטפל בתופעת הפוליגמיה בחברה הבדואית?' (ינואר 2017), 'הארץ'.
- 10 'נשות העולם 2015 - מגמות וסטטיסטיקה' (ניו יורק, 2015), עמ' 43.
- 11 'בריאות ורווחה של נשים בדואיות בנגב' (2002), מאת ג'ולי צוויקל, אוניברסיטת בן-גוריון, עמ' 46; 'ילדים באוכלוסייה הבדווית בנגב: מאפיינים, צרכים ודפוסי שימוש בשירותים' (נובמבר 2009), עמ' 8.

במחקר שנערך בשנת 2002 נמצא שיעור של 29% משפחות פוליגמיות ביישובים המוכרים, לעומת שיעור של 32% שנמצא במחקר משנת 2009. ביישובי הפזורה נמצאו 42% משפחות פוליגמיות במחקר של 2002, לעומת 48% במחקר משנת 2009.

כפי שאפשר להיווכח, לא די ששיעור הפוליגמיה בפזורה גבוה פי 1.5 משיעור הפוליגמיה בכפרים המוכרים, הוא אף גדל בקצב מהיר יותר מקצב גידולו בכפרים המוכרים.

גם במחקרים אחרים נמצא כי תנאי החיים בפזורה הבלתי חוקית משמשים מצע נוח לתופעת הפוליגמיה וכי אחד השינויים העיקריים המשמש גורם לחץ וממתן את תופעת הפוליגמיה הוא המעבר שעבר חלק מהמגזר הבדוויי מחיי נוודות למגורי קבע בעיירות הבדוויות.¹²

שיעור הפוליגמיה - היישובים המוכרים לעומת הפזורה

12 'נישואין פוליגמיים ומונוגמיים: השפעתן על מצבן הנפשי והחברתי של נשים בדואיות ערביות', מאת פרופ' עליאן אל קרינאווי, ופרופ' ורד סלונים נבו, בתוך קובץ 'שמרי נפשך - בריאות נפשית בקרב נשים בישראל', עמ' 154.

הנשים הפלשתיניות וילדיהן בחברה הבדווית

גם מפסק דין שנתן בעת האחרונה (מרץ 2017) סגן נשיאת בית המשפט לענייני משפחה בבאר שבע, השופט אלון גבזון, אפשר להיווכח כי תופעת הפוליגמיה ממשיכה להתעצם. למרות התמורות החיוביות במעמדן של הנשים הבדוויות הישראליות, הגבר הבדוי הפוליגמי מצליח להתגבר על התנגדות האישה הבדווית הישראלית לנישואי פוליגמיה באמצעות נישואין פוליגמיים לנשים פלשתיניות המיובאות מהרשות הפלשתינית.

לדברי השופט גבזון, לגברים הפוליגמיים במגזר הבדוי יש עוד סיבות לבכר נשים פלשתיניות: הן בשל המוהר הנמוך למדי המשולם בעבור אישה פלשתינית, הן בשל התלות בגבר הבדוי שמפתחת האישה הפלשתינית, השווה בתחומי המדינה באופן בלתי חוקי.

בפסק דין זה¹³ חשף השופט גבזון את המציאות העגומה ההולכת ומתרחבת, שהתוודע אליה בשנים האחרונות כשופט בית המשפט לענייני משפחה בבאר שבע, ואת החשש שהפוליגמיה בקרב אוכלוסיית הפזורה מקבעת את התחושה כי הנגב הוא בבחינת שטח הפקר שיש לו דין שונה מדין המדינה.

להלן מובאות מספר מהחלטות:

- "הבקשה שבתיק שבפני מחייבת דיון מעמיק בסוגיית הפוליגמיה בקרב האוכלוסייה הבדואית בדרום בכלל, ובסוגיית ריבוי נישואין לנשים פלשתיניות תושבות האזור בפרט".
- "למרות שבחברה הבדואית מתחוללים תהליכי מודרניזציה, קיימת הסענה כי שיעור הפוליגמיה אינו יורד, וכי עדיין מדובר בתופעה רחבה ונפוצה, וזאת אף בקרב צעירים ומשכילים".
- **"כשופט משפחה היושב בדין בבית משפט השלום בבאר שבע מזה מספר שנים, אומר כי אכן מדובר בתופעה מדאגה שיתכן ואף מתרחבת ומתעצמת".**
- "אם בעבר מדובר היה בריבוי נישואין של גברים בדואים ישראלים עם נשים ישראליות, נראה כי התופעה התפשטה והתרחבה גם לנישואין של גברים בדואים ישראלים עם נשים פלשתיניות תושבות האזור ללא מעמד מוסדר במדינת ישראל".
- "בבקשות רבות להצהרת אבהות אשר באות לפתחו של בית המשפט לענייני משפחה בבאר שבע, מדובר בנישואי פוליגמיה של גברים בדואים ישראלים עם נשים פלשתיניות תושבות האזור. אדגיש כי אין מדובר בתופעה שולית, אלא בבקשות רבות המוגשות מידי שנה והמתייחסות לילדים רבים".
- "נראה כי גברים בדואים פוליגמיים מעדיפים לשאת נשים פלשתיניות תושבות האזור הן מהטעם שתשלום המוהר עבור אישה פלשתינית עשוי להיות נמוך יותר מתשלום המוהר עבור אישה ישראלית, והן מהטעם שלאחר הנישואין מתנתקת האישה הפלשתינית

13 ראו החלטתו בתיק משפחה [תמ"ש] 55724-09-16 מ-27 במרץ 2017, עמ' 5-7.

ממקום מוצאה וממשפחתה, ובהעדר מעמד במדינה, נעשית לתלויה לחלוטין בבעלה ולשליטה מוחלטת שלו. ויש המשווים את חומרת התופעה אף לסחר בנשים".

- "יתרה מכך, באמצעות נישואין פוליגמיים לנשים פלשתיניות מהאזור, ונוכח התמורות החיוביות במעמדן של הנשים הבדואיות הישראליות, מצליח הגבר הבדואי הפוליגמי להתגבר על התנגדות האישה הבדואית הישראלית לנישואי פוליגמיה, ולמעשה מייבא נשים חלשות".
- "ברמת המדינה, מביאה תופעת הפוליגמיה לאובדן משאבים כלכליים רבים, שכן המדינה נאלצת להשקיע כספים רבים באותן משפחות פוליגמיות עניות, כאשר ברי כי הסיכוי להוציאם ממעגל העוני אינו גדול, ולמעשה מדובר במעין 'מעגל שוטה' המזין את התופעה הפסולה. ככל שהמדינה משקיעה כספים רבים יותר במשפחה הפוליגמית כדי להוציאה ממעגל העוני ומחזקת אותה כלכלית, וכל עוד תופעה זו לגיטימית בעיני ראש המשפחה הפוליגמי, מאפשרת המדינה בעצמה לאותו גבר פוליגמי לשאת שוב אישה נוספת ולהביא לעולם ילדים נוספים, וכך להנציח את העוני".
- "תופעת הפוליגמיה כמובן שאינה עולה בקנה אחד עם היות מדינת ישראל מדינה דמוקרטית אשר חרטה על דגלה ערכים של שוויון בין המינים. הפוליגמיה פוגעת במעמד האישה בחברה הבדואית, והדבר מקבל משנה תוקף עת מדובר בנישואין פוליגמיים עם נשים פלשתיניות שלרוב כאמור הינן נשים חלשות יותר".
- "הפוליגמיה בקרב האוכלוסייה הבדואית שבפזורה בנגב, חרף האיסור הפלילי הקיים, פוגעת בצביון המדינה כמדינת חוק וסדר, ויכולה חלילה לתן תחושה כי הנגב הינו בבחינת 'שטח הפקר' שיש לו דין שונה מדין המדינה".
- "להתרחבות נישואי הפוליגמיה גם לנשים פלשתיניות תושבות האזור, מתלווה לרוב עבירות פליליות נוספות - עבירה של שהייה בלתי חוקית והלנה של שוהה בלתי חוקי. שכן פעמים רבות, מתגוררת האישה הפלשתינית הנוספת עם בעלה הישראלי בפזורה הבדואית שבנגב אף ללא אישורים מתאימים באופן שהן הבעל והן האישה עוברים על חוקי השהיה במדינה".

"אדגיש כי אין מדובר בתופעה שולית, אלא בבקשות רבות המוגשות מידי שנה והמתייחסות לילדים רבים"

להערכת פרופ' ארנון סופר, עד שנת 2003¹⁴ 'נרכשו' והוכנסו לישראל כ-14,000 נשים מעזה ומחברון וקצתן מדרום ירדן (עיקר ה'רכישות' נעשו לאחר 1994). לאחר חמש שנים מיום הגעתן לארץ ביקשו הנשים הללו, כפי שהחוק מתיר, איחוד משפחות עם קרובים בשטחי יהודה ושומרון. בדרך חוקית זו הצטרפו אליהן בשנים 1990-2004, להערכת פרופ' סופר, כ-25,000 ערבים נוספים, ועל אלה נוספו בשנים 1994-2004 עוד כ-25,000 ערבים ללא כל קרבה משפחתית שבאו מיהודה ושומרון, בעיקר מחברון.

14 בשנה זו נחקק 'חוק האזרחות והכניסה לישראל (הוראת שעה), התשס"ג-2003'.

הנשים הפלשתיניות וילדיהן הם כחמישית מאוכלוסיית הבדווים בדרום

להערכתו של סופר, בסך הכול קלט צפון הנגב 50,000-65,000 פלשתינים בתוך עשור וחצי (עד לזמן כתיבת מאמרו ב-2004).¹⁵

על פי הערכות אחרות, עקב נישואי פלשתיניות לבדווים היו בשנת 2015 בנגב 40,000-60,000 פלשתיניות וילדיהן. הערכה מספרית זו מתבססת על ההנחה ששיעור הפוליגמיה בקרב האוכלוסייה הוא

כ-35% וכי שיעור הנשים הפלשתיניות בקרב המשפחות הפוליגמיות הוא כ-70%.¹⁶

המקרה המתואר בפסק הדין שהובא לעיל¹⁷ משקף אף הוא נתונים אלו. במקרה זה היה התובע הפוליגמי נשוי לשבע נשים, חמש מהן פלשתיניות. בזמן הגשת התביעה בתיק זה (שנת 2016) היה התובע נשוי בו בזמן לארבע נשים פלשתיניות לאחר ש'התגרש' מנשותיו הקודמות, שבהן שתי ישראליות ופלשתינית נוספת.

על פי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה מאוגוסט 2017, באוכלוסייה הבדווית בדרום כ-27,500 משפחות.¹⁸ בהנחה ששיעור הפוליגמיה הנהוג באוכלוסייה הבדווית נע סביב 35% מכלל המשפחות באוכלוסייה הבדווית, ובהנחה ששיעור הנשים הפלשתיניות בקרב המשפחות הפוליגמיות הוא כ-70%, אפשר להסיק את המסקנות שלהלן:¹⁹

- יש היום כ-9,630 משפחות פוליגמיות במגזר הבדווי.²⁰
- כ-6,740 נשים פלשתיניות חיות במשפחות הפוליגמיות במגזר הבדווי.²¹

15 'מימושה בפועל של תביעת השיבה הפלשתינית' (2004), מאת פרופ' ארנון סופר וגיל שלו, אוניברסיטת חיפה, עמ' 25.

16 ראו 'פלשתיין, גרסת הנגב: במגזר הבדואי מתפתחת פצצת זמן דמוגרפית' (אוגוסט 2015), מאת קלמן ליבסקינד, וראו עוד 'הערבים הבדואים בנגב - תמורות בעידן העירור' (2011), מאמרו של ד"ר ת'אבת אבו ראס בהוצאת קרן אברהם, עמ' 77, וראו עוד דבריו של ד"ר מג'יד עטאונה בפרוטוקול משיבת הוועדה לקידום מעמד האשה (עמ' 23-24), ולפיו "במושגים של היצע וביקוש תמיד הבדואי חיפש להתחתן עם יותר מאשה אחת, אבל בעבר לא היו מספיק נקבות. בשנים האחרונות היו כמה תהליכים שתרמו לריבוי נשים, אחד מהם הוא היכולת להביא נשים מעזה, מהגדה המערבית, מירדן, ממצרים".

17 ראו תיק משפחה [תמ"ש] 55724-09-16.

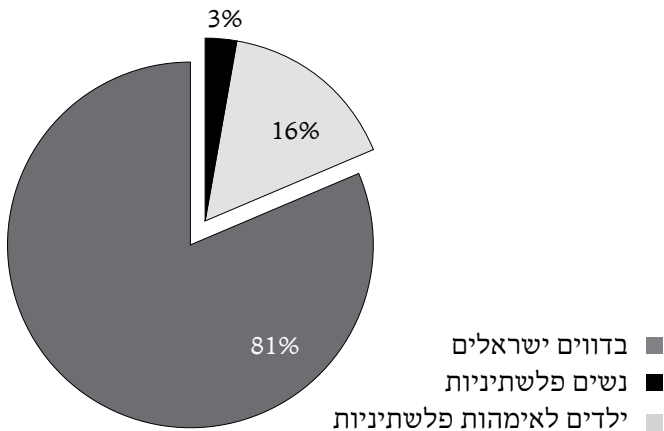
18 ראו דוח הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה 'משפחות, לפי סוג משפחה, גודל משפחה, מחזור וקבוצת אוכלוסייה' (אוגוסט 2017).

19 ראוי לשים לב שחושבה רק אישה פלשתינית אחת בכל משפחה פוליגמית, אף שכידוע יש משפחות פוליגמיות במגזר הבדווי שבהן מספר רב של נשים פלשתיניות, וכן ששיעור הפיריון של נשים אלו חושב על פי שיעור הפיריון הרב-שנתי של שבע השנים האחרונות, הנמוך מהשנים שקדמו לקיצוץ הקצבאות. בהקשר זה, בשיחה בעל פה עם מרכז המחקר והמידע של הכנסת העריכו אנשי ארגון 'רופאים לזכויות אדם' כי נכון לשנת 2013 שווה ב ישראל 20,000 נשים פלשתיניות ללא מעמד הנשואות לערבים ישראלים. ראו 'שירותי בריאות לעובדים זרים ולחסרי מעמד אזרחי' (2013), מאת מרכז המחקר והמידע של הכנסת, עמ' 4 ובהערה 6.

20 כ-35% מכלל המשפחות במגזר הבדווי.

21 כ-70% מכלל המשפחות הפוליגמיות.

נשים פלשתיניות וילדיהן במגזר הבדווי

• כ-37,730 ילדים נולדו לאימהות פלשתיניות ולאבות בדוים.²²

• בסך הכול חיים כ-44,650 נשים פלשתיניות וילדיהן במגזר הבדווי.

על פי נתונים עדכניים של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, האוכלוסייה הבדווית בדרום היום היא כ-250,000 תושבים,²³ ואם כן, על פי הערכות אלו, **הנשים הפלשתיניות וילדיהן הם כחמישית מאוכלוסיית הבדוים בדרום.**

על פי גורמי מקצוע, קשרי המשפחות הבדוויות עם משפחות פלשתיניות אף עלולים ליצור בעיית זהות בתוך המגזר הבדווי, והיא גורמת להם במצבי קונפליקט להזדהות עם הצד הפלשתיני.²⁴

מפרסומים נוספים בכלי התקשורת עולה כי בשנים האחרונות החלו גברים בדוים לייבא מסיני נשים 'ממושמעות' כדי להתגבר על 'מרדנותן' של הנשים הבדוויות, במחיר של 11,000 ₪ לכלה 'ממושמעת'.²⁵

22 מספר הנשים הפלשתיניות כפול שיעור פיריון נמוך של 5.6 ילדים לאישה, שהוא ממוצע שיעור הפיריון הרב-שנתי בשנים 2009-2015. ראו הודעת הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה 'האוכלוסייה המוסלמית בישראל - נתונים לרגל חג הקרבן', שנים: 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017.

23 ראו דוח הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה העדכני 'מקורות גידול האוכלוסייה לפי מחוז, קבוצת אוכלוסייה ודת' לשנת 2016 שפורסם בספטמבר 2017, מאת הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

24 ראו דבריו של רפ"ק שלום בן סלמון (יועץ לענייני ערבים של מפקד מחוז הדרום) בישיבת הוועדה לקידום מעמד האישה (עמ' 14), ולפיו: "אני תמיד אוהב לתת את הדוגמא על ילד בדואי שנולד לאבא בדואי ואמא פלשתינית, בראייה של הילד הזה כשצה"ל נכנס לרצועת עזה, צה"ל הולך והורג את הבן דוד שלו, כי אמא שלו מחאן יונס או מזייתון. כי יש יבוא נשים - יש נישואים עם נשים פלשתיניות, יש איחוד משפחות עם נשים ירדניות".

25 'צעירים בדואים בנגב מייבאים כלות ממושמעות מסיני', חדשות ערוץ 2.

תוצאות הפוליגמיה: שיעור ילודה חריג והזנחת הילדים

על פי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, הגיל החציוני (הגיל שמחצית האוכלוסייה צעירה ממנו ומחצית האוכלוסייה מבוגרת ממנו) במגזר הבדווי בנגב הוא 16.2 שנים, בשעה שהגיל החציוני הכללי בשנת 2015 הוא 30 בקירוב.

מספרם הנמוך של המבוגרים המפרנסים הוא נטל כבד על מצבה הסוציו-אקונומי של האוכלוסייה הבדווית. נכון לשנת 2013 הייתה הכנסה מעבודה כ-30% בלבד ממקורות ההכנסה במגזר זה, ושאר מקורות ההכנסה היו: 34% מהבטחת הכנסה, 16% מדמי אבטלה, 7% מקצבאות זקנה ושאיירים, 7% מקצבאות נכות כללית ורפואית.²⁶

אורח החיים הפוליגמי מביא לתוצאה שמתאר פרופ' ארנון סופר:

לריבוי טבעי כה גבוה מגיעים הבדווים על ידי הולדת ילדים מנשים רבות. גם ב-2009, כדי שליש מן הגברים הבדווים בדרום נשאו יותר משתי נשים, וחלקם לא הסתפקו בפחות מארבע, והם מביאים לעולם כדי 10-20-40-100 ילדים, ויש מקרים ספורים גם של משפחות שבהן לגבר אחד כ-150 ילדים [...] ילדים אלה גדלים כילדי הפקר, מוזנחים, ללא חינוך מסודר, והם מריצים ומוכנים לנקמה, אלימים, וכל מה שמלווה נוער שוליים. מכאן גם חמדי האלימות שאין כמותם בשום מרחב אחר בישראל, ולכך תוצאות קטלניות לאוכלוסיית הבדווים עצמה ולכל הסובבים אותה בכל מרחבי הנגב הצפוני, הדרומי, והשפלה.²⁷

26 'הבדווים בנגב - אתגר אסטרטגי לישראל' (ינואר 2013) עורך מדעי ד"ר ראובן פדהצור, עמ' 65.
27 'בעקבות ועדת גולדברג - האם איבדה ישראל את הנגב הצפוני?' (2009) מאת קתדרת חייקין, אוניברסיטת חיפה, עמ' 2-3.

שיעור הפריון - הגבוה - גורמים ומגמות

שיעור הפריון הגבוה - גורמים ומגמות

לדברי החוקרים, גורמים מספר משפיעים על שיעור הפריון של הנשים הבדויות. במחקר על השפעת גובה קצבאות הילדים על פריון הילודה נטען כי הגורמים לשיעור פריון גבוה בחברה הבדווית הם גורמים דתיים, כלכליים ופוליטיים-חברתיים, וביתר פירוט:²⁸

- תפיסה רווחת באסלאם כי אין לפקח על הילודה. לדברי עורכי המחקר, "תפיסה זו שכיחה יותר בקרב הכפריים".²⁹
- "הילדים בחברה הנוודית מסייעים ברעיית הצאן ועוזרים בעבודות משק הבית, הם זוכים לקצבת ילדים, ובגרותם תומכים בהוריהם, לפיכך הילדים הם מקור הכנסה, בשעה שעלות גידולם נמוכה. כיון שנשים מצטרפות למשפחת הבעל ואינן תומכות בהוריהן, ריבוי צאצאים מבטיח מספיק ילדים ממין זכר שיתמכו בהוריהם בבוא היום".³⁰ מסתבר שגם סיבה זו משמעותית יותר בקרב הכפריים, שפרנסתם נשענת על רעיית צאן.
- "הבדואים מאורגנים לפי בתי אב ושבטים, ולכן לגודל הקבוצה יש השפעה על כוחה".³¹ מסתבר שאף שהשבטיות משמעותית לכלל אוכלוסיית הבדווים בנגב, בכל זאת כוחה גדול יותר אצל אלו המנהלים אורח חיים כפרי לעומת המנהלים אורח חיים עירוני ברמה כזו או אחרת.

- לדברי החוקרים, להשכלה השפעה מכרעת על שיעור פריון האישה במגזר הבדווי.³²

28 ראו 'השפעת גובה קצבאות הילדים על פריון הילודה' [דצמבר 2009] מאת הביטוח הלאומי, עמ' 18.

29 שם.

30 שם.

31 שם.

32 ראו 'התפתחות הדמוגרפיה של הבדואים בנגב', עמ' 7-8.

שילוב ההשכלה בחברה הבדווית מצוי במידה מסוימת בין תושבי העיירות, אך במידה פחותה בהרבה בקרב תושבי הפזורה.³³

- עוד הצביעו החוקרים על שמעבר רוב הבדווים בנגב להתיישבות קבע תרם לירידה מהירה במיוחד בפריזון הכולל.³⁴
- לדברי החוקרים, שיעור הילודה של הנשים מושפע בין היתר מגיל הנישואין, במיוחד בחברות דתיות ומסורתיות, שבהן נשים מביאות לעולם ילדים כמעט אך ורק במסגרת נישואין.³⁵

התבדות התחזיות לירידה חדה בשיעור הילודה

בדוח 'תחזיות אוכלוסייה לישראל לטווח ארוך: 2009-2059' שהוציאה הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה בשנת 2012 לצורך תכנון ארוך טווח לישראל, טענו חוקרי הלמ"ס כי שיעור הפריזון של הנשים הבדוויות מצוי בירידה חדה, בהתבססם על השוואת שיעור הפריזון של נשות אוכלוסייה זו משנת 2000, שהיה אז כ-8 ילדים לאישה, לשיעור הפריזון של נשות אוכלוסייה זו בשנת 2009, שהיה אז כ-5.7 ילדים לאישה.³⁶

חוקרי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה סברו שירידת הפריזון תימשך באותו הקצב, ובלשונם: "בהתחשב בכך שמגמת הירידה ההדרגתית ברמת הפריזון באוכלוסייה המוסלמית התחדשה ובכך שהחלה ירידה חדה במיוחד בפריזון באוכלוסייה הבדווית בנגב, נקבע שירידת הפריזון תמשיך בקצב הנוכחי עד שתתייצב ברמה של היהודים ואחרים ללא החרדים, בפריזון כולל של כ-2.4 ילדים לאישה". לדברי חוקרי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה בדוח זה, הירידה החדה ברמת הפריזון באוכלוסיית הבדווים צפויה להימשך באותו הקצב החד ולהאט בשלבים האחרונים של השינוי.

ברם דוחות הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה שיצאו בשנים 2010-2017 מוכיחים שהתחזית שהניחה ששיעור הפריזון של האישה הבדווית יקטן באופן חד התבדתה לחלוטין. על פי הדוחות הללו, שיעור הפריזון של נשים מוסלמיות ממחוז הדרום שומר בשנים האחרונות על יציבות סביב שיעור פריזון של 5.5 ילדים לאישה עם תנודות קלות למעלה ולמטה.³⁷

33 ראו 'נתונים על מערכת החינוך במגזר הבדואי' (יולי 2013), מאת מרכז המחקר והמידע של הכנסת, עמ' 12.

34 ראו 'התהליכים הדמוגרפיים בארץ ישראל' (פברואר 2015), עמ' 26.

35 ראו 'השפעת גובה קצבאות הילדים על פריזון הילודה' (אוקטובר 2009), עמ' 13.

36 ראו 'תחזיות אוכלוסייה לישראל לטווח ארוך: 2009-2059' [מרץ 2012] מאת הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, עמ' 35-36.

37 דוחות הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה 'האוכלוסייה המוסלמית בישראל - נתונים לרגל חג הקרבן', מהשנים 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017.

- נתוני 2009 - שיעור הפריין בקרב מוסלמיות ממחוז הדרום - 5.7 ילדים לאישה.
- נתוני 2010 - שיעור הפריין בקרב מוסלמיות ממחוז הדרום - 5.8 ילדים לאישה.
- נתוני 2011 - שיעור הפריין בקרב מוסלמיות ממחוז הדרום - 5.5 ילדים לאישה.
- נתוני 2012 - שיעור הפריין בקרב מוסלמיות ממחוז הדרום - 5.9 ילדים לאישה.
- נתוני 2013 - שיעור הפריין בקרב מוסלמיות ממחוז הדרום - 5.4 ילדים לאישה.
- נתוני 2014 - שיעור הפריין בקרב מוסלמיות ממחוז הדרום - 5.5 ילדים לאישה.
- נתוני 2015 - שיעור הפריין בקרב מוסלמיות ממחוז הדרום - 5.4 ילדים לאישה.
- נתוני 2016 - שיעור הפריין בקרב מוסלמיות ממחוז הדרום - 5.45 ילדים לאישה.

מתחילת התקופה שנמדדה ירד שיעור הפריין של האישה המוסלמית ממחוז דרום רק בכ-2.5 עשיריות בסך הכול, שהן ירידה של כחמישה אחוזים בלבד משיעור הפריין שנמדד בדוח הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה משנת 2010.

כמו כן במחקר שערכו חוקרי מינהל המחקר והתכנון של הביטוח הלאומי וחוקרים מחטיבת המחקר של בנק ישראל נמצא שכבר ב-2006 היה שיעור הפריין של הנשים הבדויות במחוז הדרום כ-5.6 ילדים לאישה ואף 5.5 ילדים לאישה בשנים אלו.³⁸

למעשה, מחקרים של חוקרי הביטוח הלאומי ובנק ישראל חשף את הגורם לירידה בשיעור פריין הבדויות במחוז הדרום - הקיצוץ בקצבאות הילדים. כפי שנכתב במחקר זה: "הירידה בפריין הכולל של הבדואיות בדרום הייתה בעוצמה חזקה - בעוד שלפני קיצוץ הקצבאות הפריין הכולל שלהן עמד על סדר גודל של 7 ילדים, לאחר שהוא ירד במשך תקופה ממושכת, לאחר מכן הייתה ירידה חדה ובשנים 2006-2007 הפריין הגיע ל-5.5 ילדים, הרבה מתחת לקו המגמה".

באופן דומה אפשר להתרשם מדוח עדכני נוסף שהוציאה הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה בספטמבר 2017, וממנו עולה כי שיעור הגידול השנתי של אוכלוסיית הבדוים בדרום במגמת עלייה, וכך היה שיעור הגידול השנתי של אוכלוסייה זו בשנת 2016 3.9%,³⁹ לעומת 3.7% בשנת 2015,⁴⁰ 3.8% בשנת 2014⁴¹ ו-3.7% בשנת

שיעור הגידול השנתי של אוכלוסיית הבדוים בדרום במגמת עלייה

2013.⁴²

38 ראו 'השפעת גובה קצבאות הילדים על פריין הילודה' [דצמבר 2009] מאת הביטוח הלאומי, עמ' 13-12.

39 ראו 'מקורות גידול האוכלוסייה, לפי מחוז, קבוצת אוכלוסייה ודת' מספטמבר 2017 עם נתוני 2016.

40 ראו 'מקורות גידול האוכלוסייה, לפי מחוז, קבוצת אוכלוסייה ודת' לשנת 2015.

41 ראו 'מקורות גידול האוכלוסייה, לפי מחוז, קבוצת אוכלוסייה ודת' לשנת 2014.

42 ראו 'מקורות גידול האוכלוסייה, לפי מחוז, קבוצת אוכלוסייה ודת' לשנת 2013.

ממחקרם של חוקרי הביטוח הלאומי ובנק ישראל ומהדוחות העדכניים שהוציאה הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה אפשר להסיק שקיצוץ הקצבאות גרם ירידה חדה בשיעור הפרייון של האישה הבדווית, אך עיון בדוחות עדכניים של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה מוכיח כי הירידה בשיעור הפרייון נעצרה בנקודה של 5.5 ילדים לאישה, ומאז במשך כעשור (2006-2016) לא ירד כלל שיעור הפרייון של הנשים הבדוויות, והוא עומד על כ-5.5 ילדים לאישה.⁴³ גם שיעור הגידול השנתי של אוכלוסייה זו נע בשנים האחרונות סביב 3.7%, והוא אף עלה ל-3.9%, על פי דוח הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה העדכני מספטמבר 2017.⁴⁴

שיעור הפרייון של האישה הבדווית בהשוואה למקבילותיה

כאמור, על פי נתוני בנק ישראל והביטוח הלאומי, שיעור הפרייון של האישה הבדווית נותר ללא שינוי במשך כעשור, ועל פי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, שיעור הפרייון של האישה הבדווית ירד ב-5% לערך בלבד בשנים 2009-2016, בניגוד לתחזיות חוקרי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, שצפו ירידה ניכרת ביותר.

יציבות חריגה זו בשיעור הפרייון של האישה הבדווית במחוז דרום בולטת אף יותר לנוכח ירידה של כ-10% בשיעור הפרייון של הנשים המוסלמיות בשאר המחוזות בישראל בשנים אלו, כפי שהובא בדוחות הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה:

• נתוני 2009 - שיעור הפרייון בקרב מוסלמיות בישראל - 3.7 ילדים לאישה.⁴⁵

• נתוני 2015-2016 - שיעור הפרייון בקרב מוסלמיות בישראל - 3.29 ילדים לאישה.⁴⁶

שיעור הפרייון של הבדוויות במחוז הדרום הוא מהגבוהים בעולם בכלל ובמדינות מוסלמיות בפרט, כפי שאפשר להיווכח מהודעת הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה מספטמבר 2016,⁴⁷ שבה הובאו הנתונים העדכניים בנוגע לשיעור הפרייון הגבוה במיוחד של האישה הבדווית ממחוז הדרום, שעמד על 5.4 ילדים לאישה, לעומת:

43 חוקרי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה אינם הראשונים שצפו ירידה חדה בשיעור צמיחת הבדווים והתבדו; כבר בשנת 1981 ערך פרופ' אבינועם מאיר מאוניברסיטת בן-גוריון ניתוח רטרופספקטיבי שבחן מגמות דמוגרפיות, והגיע למסקנה כי שיעור הצמיחה של הבדווים בשנות ה-70 היה שיא, ולאחריו תתחיל ירידה הדרגתית שמהר מאוד תתגבר. ירידה זו, כידוע, לא אירעה. ראו 'והארץ מלאה' (2017) מאת פרופ' אלון טל בהוצאת הקיבוץ המאוחד, עמ' 281.

44 ראו 'מקורות גידול האוכלוסייה, לפי מחוז, קבוצת אוכלוסייה ודת' מספטמבר 2017.

45 ראו דוח הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה מנובמבר 2010 'האוכלוסייה המוסלמית בישראל - נתונים לרגל חג הקורבן'.

46 ראו דוח הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה מספטמבר 2016 'האוכלוסייה המוסלמית בישראל - נתונים לרגל חג הקורבן'.

47 ראו דוח הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה מספטמבר 2016 'האוכלוסייה המוסלמית בישראל - נתונים לרגל חג הקורבן'.

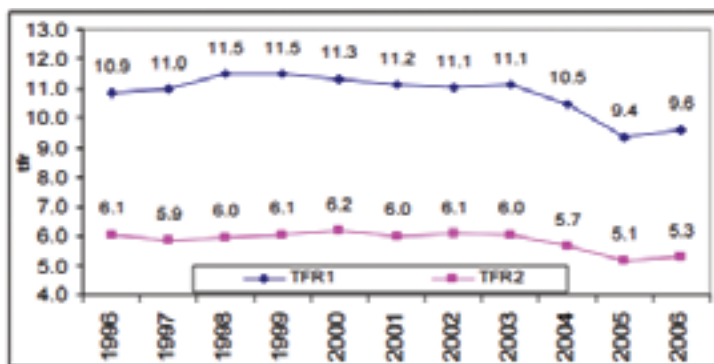
- 2.8 ילדים לאישה מוסלמית ממחוז הצפון, חיפה והמרכז.
- 2.1 ילדים לאישה בטורקיה.
- 3.13 ילדים לאישה יהודייה בישראל.
- 2 ילדים לאישה בתוניסיה.
- 3 ילדים לאישה מוסלמית בערב הסעודית.
- 1.52 ילדים לאישה בלבנון.

שיעור הפרייון - היישובים המוכרים לעומת הפזורה

בבדיקה שערכה הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה בעניין שימוש בנתוני מרשם האוכלוסין לעומת אומדני האוכלוסייה,⁴⁸ נראו שינויים ניכרים בין שיעור הפרייון של בדוויות מהדרום תושבות היישובים המוסדרים ובין בדוויות תושבות הדרום מפזורת הכפרים הבלתי חוקיים. הבחינה נעשתה על פי שיטת 'אומדני האוכלוסייה' (TFR1).

להלן תרשימים מתוך בדיקה זו הממחישים את הפער הבולט לאורך השנים בין שיעור הפרייון בכפרי הפזורה ובין שיעור הפרייון בכלל האוכלוסייה הבדווית במחוז הדרום.

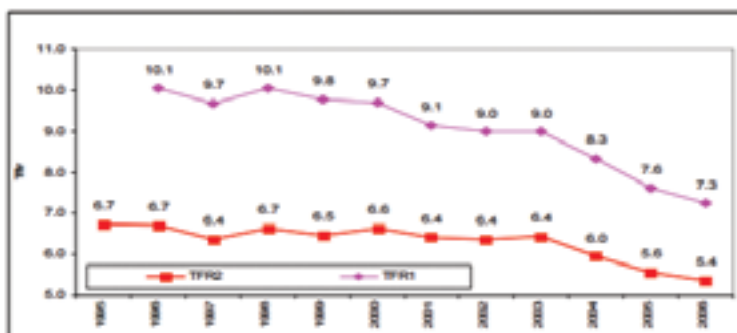
שיעור הפרייון הכולל של בדוויות בפזורה במחוז הדרום, 1996-2006

TFR1 = שיעור פרייון כולל לפי אומדני האוכלוסייה - פזורה.
TFR2 = שיעור פרייון כולל מחושב דרך מרשם האוכלוסין - פזורה.

48 ראו דוח הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (התש"ע-2010) 'האוכלוסייה הבדווית בישראל' - שימוש במרשם האוכלוסין לעומת אומדני האוכלוסייה כבסיס לחישוב מדדים דמוגרפיים, עמ' 28-29.

שיעור הפריון הכולל של בדויות במחוז הדרום, 1995-2006

TFR1 – שיעור פריון כולל לפי אומדני האוכלוסייה.
TFR2 – שיעור פריון כולל מחושב דרך מרשם האוכלוסין.

לשם ההמחשה, בשיעור הפריון באוכלוסיית הבדווים בהתאם לאומדני האוכלוסייה נמצא פער מובהק של 2.3 ילדים לאישה בשנת 2006:

- בכפרי הפזורה - 9.6 ילדים לאישה.

- בכל מחוז הדרום - 7.3 ילדים לאישה.

בשיטה של חישוב שיעור הפריון דרך מרשם האוכלוסין [TFR2], שאין חולק כי נתוני לוקים בחסר של ממש, נמצא כי שיעור הפריון של שתי האוכלוסיות דומה.

**המספרים האמיתיים -
הפערים בין נתוני הרשויות
לנתוני האמת**

המספרים האמיתיים - הפערים בין נתוני הרשויות לנתוני האמת

אופי ההתייבשות והתרבות של אוכלוסיית הבדווים מקשה על מדידת אוכלוסייה זו. המצב הגיע לידי כך שלדברי ועדת גולדברג, "לכל גורם העוסק בתחום הערכות ומספרים משלו".⁴⁹

הקושי בהשגת נתונים מדויקים על היקף אוכלוסיית הבדווים בנגב מתעצם ביתר שאת במדידת אוכלוסיית הבדווים בפזורה הבלתי חוקית.⁵⁰ חוסר שיתוף הפעולה של האוכלוסייה והקושי להשיג נתוני אמת על ידי הפוקדים בפזורה הוסבר על ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה בכמה סיבות,⁵¹ ובהן:

- קשיי נגישות ואיתור אוכלוסייה עקב פיזור גאוגרפי נרחב של האוכלוסייה בשטח.
- הפוקדים לא פקדו אוהלים שלא היו בהם גברים עקב שמירה על כללי הצניעות.
- חשש התושבים מאיתור בנייה בלתי חוקית מקשה על שיתוף הפעולה של התושבים עם הפוקדים.
- ריבוי מקרים של נישואים מעורבים של בדווים עם תושבי יו"ש.

גם חוקרים חיצוניים שערכו מחקרים הנוגעים באוכלוסיית הבדווים בדרום מתארים קושי יוצא דופן להגיע לממצאי אמת. לדוגמה תיארו החוקרים את הצורך במראיינות דווקא ולא במראיינים, את המסורתיות ואת הסגירות של החברה הבדווית, את הרגישות והחשדנות

49 ראו דוח ועדת גולדברג (2008), פסקה 15.
50 ראו דוח הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (התש"ע-2010) 'האוכלוסייה הבדווית בישראל - שימוש במרשם האוכלוסין לעומת אומדני האוכלוסייה כבסיס לחישוב מדדים דמוגרפים', עמ' 9.
51 ראו דוח הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (התש"ע-2010) 'האוכלוסייה הבדווית בישראל - שימוש במרשם האוכלוסין לעומת אומדני האוכלוסייה כבסיס לחישוב מדדים דמוגרפים' (נספח 1, פקידת האוכלוסייה הבדווית - מפקד אוכלוסין 1995), עמ' 37-38.

הקיימת בחברה זו באשר לכניסת זרים לתחומי הכפרים, במיוחד לכפרים הלא מוכרים, את עבודת ההכנה הנרחבת לפני הכניסה לכפר, את יצירת הקשר בכל כפר עם ההנהגה המקומית ואת בקשתם לאשר למרואיינות להתראיין לסקר, את הצורך לקבל במקרים רבים את הסכמת הבעל לריאיון וכן קשיי נגישות רבים.⁵²

הריבוי הטבעי בפזורה - פי 1.5 מביישובים המוכרים

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה מוציאה מדי שנה בשנה שנתון סטטיסטי ובו דוחות על גודל האוכלוסיות למיניהן בישראל. בין השאר נדרשים דוחות אלו לנתונים המספריים של כלל האוכלוסייה המוסלמית בדרום (הבדווים) ולנתונים הדמוגרפיים הנוגעים אליה (ילודה והגירה). ואולם בנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה אין פילוח בין תושבי העיירות והכפרים המוכרים ובין תושבי הפזורה.

נוסף על כך הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה מוציאה בכל שנה דוחות של פרופיל העיריות והמועצות המקומיות, ובכללן דוחות על העיירות והכפרים המוכרים במגזר הבדווי. ואולם בשל הקשיים שתוארו לעיל אין הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה מוציאה דוחות ייעודיים על אוכלוסיית הפזורה אף על פי ששיעורה כשליש מכלל אוכלוסיית הבדווים בדרום והיא בעלת מאפיינים דמוגרפיים ייחודיים.

כדי להעריך את שיעורי הילודה בקרב אוכלוסיית הפזורה השווינו בין מתארי העיריות והמועצות המקומיות של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ובין דוחות הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה לכלל אוכלוסיית הבדווים בנגב. כדי לחשב את גודל אוכלוסיית הפזורה הבדווית בנגב בשנת 2014 הפחתנו את אוכלוסיית העיירות והמועצות האזוריות הבדוויות על פי דוח הלמ"ס לשנת 2014⁵³ מכלל אוכלוסיית הבדווים בנגב בשנה ההיא.

חישוב הלידות של אוכלוסיית הפזורה בשנת 2014 לעומת היקף אוכלוסייה זו מגלה ששיעור הלידות בפזורה עומד על כ-46.9 לידות לכל אלף תושבים שנספרו באוכלוסייה זו בסוף שנת 2014, שיעור גדול פי 1.5 משיעור הלידות לאלף תושבים בעיירות ובמועצות האזוריות הבדוויות שנמדדו בשנה זו, שעמד על 30.2 לידות לאלף תושבים שנספרו בסוף השנה.

תוצאות אלו עולות בקנה אחד עם מסקנות מחקר נוסף, אשר מצא כי שיעור הילדים המשתייכים למשפחות פוליגמיות בפזורה גדול פי 1.5 משיעור הילדים המשתייכים

52 ראו 'החברה הבדווית בנגב - מאפיינים חברתיים, דמוגרפיים וכלכליים' מאת אריק רודניצקי.
53 בהתאם לפרסומי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה על נתוני העיירות והמועצות האלה לשנת 2014: חורה, תל שבע, לקיה, כסיפה, שגב שלום, ערערה בנגב, רהט, נווה מדבר (אבו בסמה), אל קסום (אבו בסמה), ובהתאם לנתוני כלל האוכלוסייה הבדווית בנגב על פי לוח 'מקורות גידול האוכלוסייה לפי מחוז קבוצת אוכלוסייה ודת' של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה לשנת 2014.

למשפחות פוליגמיות בעיירות ובכפרים המוכרים.⁵⁴ מהצלבת הנתונים עולה ששיעור הילודה הגבוה ביחס לתושבים נובע משיעור הפוליגמיה הגבוה הנהוג בקרב תושבי הפזורה.

השוואת נתוני פזורה ועיירות - ריבוי טבעי (מילודה) ואוכלוסייה - 2014

מקור הנתונים	מספר לידות לאלף תושבים	אחוזים מכלל ילודת הבדווים	אחוזים מכלל האוכלוסייה הבדווית	אוכלוסייה בסוף שנה	ריבוי טבעי (מילודה)	
הלמ"ס	34.9	100%	100%	231,800	8,100	כלל אוכלוסיית הבדווים בנגב
פרופיל רשויות הלמ"ס	30.2	62.2%	71.9%	166,700	5,043	עיירות ויישובי אבו בסמה
עיבוד נתונים	46.9	37.8%	28.1%	65,100	3,057	פזורה

השוואה דומה שערכנו גם בנתוני שנת 2015⁵⁵ מגיעה לתוצאה דומה: 45.5 לידות לאלף תושבים בפזורה לעומת 30.7 לידות לאלף תושבים בעיירות ובכפרים המוכרים. גם בשנת 2015 היה שיעור הלידות לאלף תושבים בפזורה גבוה פי 1.5 משיעור זה בעיירות ובכפרים המוכרים.

השוואת נתוני פזורה ועיירות - ריבוי טבעי (מילודה) ואוכלוסייה - 2015

מקור הנתונים	מספר לידות לאלף תושבים	אחוזים מכלל ילודת הבדווים	אחוזים מכלל אוכלוסיית הבדווים	אוכלוסייה בסוף השנה	ריבוי טבעי (מילודה)	
הלמ"ס	34.9	100%	100%	240,500	8,400	כלל אוכלוסיית הבדווים בנגב
פרופיל רשויות הלמ"ס	30.7	63.1%	71.69%	172,400	5,299	עיירות ויישובי אבו בסמה
עיבוד נתונים	45.53	36.9%	28.31%	68,100	3,101	פזורה

54 ראו 'ילדים באוכלוסייה הבדווית בנגב: מאפיינים, צרכים ודפוסי שימוש בשירותים' (נובמבר 2009), עמ' 8.

55 בהתאם לקובץ אקסל שפרסמה הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, הכולל את נתוני כל הרשויות המקומיות בישראל, ובכללן העיירות והמועצות הבדוויות בדרום לשנת 2015, ובהתאם ללוח 'מקורות גידול האוכלוסייה לפי מחוז קבוצת אוכלוסייה ודת', שבו נתוני כלל אוכלוסיית הבדווים בדרום לשנת 2015.

נתוני גורמים מקומיים - גבוהים מנתוני הרשויות

בקרב העוסקים בתחום רווחת התפיסה שנתוני הרשויות נמוכים מהנתונים הריאליים, שבהם מחזיקים גורמים פרטיים ומקומיים הנהנים מאמון האוכלוסייה בפזורה ואינם נתקלים במכשולים שתיארו חוקרי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

על פי ארגון 'במקום' והמועצה לכפרים הבלתי מוכרים בנגב, הערכות הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה בנוגע להיקף האוכלוסייה הבדווית נמוכות מהנתונים הריאליים, ולדבריהם רוב ההערכות המדויקות נוקטות מספרים גבוהים יותר. אנשי 'במקום' והמועצה לכפרים הבלתי מוכרים מסבירים כי אי-הבהירות נוגעת בעיקר לתושבי הכפרים הבלתי חוקיים,⁵⁶ וגם בקרב הגורמים המקומיים ההערכות חלוקות בנוגע למספר תושבי הפזורה.⁵⁷

להלן הערכות הגורמים הרשמיים בנוגע לשיעור הריבוי הטבעי של אוכלוסיית הבדווים בדרום, ולעומתם מדגם הערכות של גורמים פרטיים.

הערכת הגורמים הרשמיים - על פי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, שיעור הגידול השנתי של מוסלמים במחוז הדרום (בדווים) בשנת 2015 היה **3.7%**.⁵⁸

הערכת גורמים מקומיים - במסמכי 'המועצה האזורית לכפרים הבלתי מוכרים בנגב' ששימשו לכנס 'מהנדסי ערים אפריל 2015: הכפרים הבלתי מוכרים בנגב', הוערך הריבוי הטבעי של תושבי הפזורה ב-**4.5%**.⁵⁹

הערכת מכונים פרטיים - בדוח שהוציא מכון ש. דניאל אברהם לדיאלוג אסטרטגי (המכללה האקדמית נתניה) בשנת 2013 נקבע שהריבוי הטבעי במגזר הבדווי בדרום עומד על **5.5%**.⁶⁰

ניתוח פערי הנתונים והערכת נתוני האמת

הגורמים הרשמיים מודעים לקושי שבאומדן אוכלוסיית הבדווים, ובפרט זו של הפזורה. קושי זה כבר גרם לגורמים הרשמיים להעריך את אוכלוסיית הבדווים בדרום פחות מכפי גודלה האמיתי, ואילצה אותם בשני מקרים שונים לפרסם תיקונים באומדנים הרשמיים.

56 ראו 'תכנית אב להכרה בכפרים הלא מוכרים בנגב - נוסח מלא' (2012), עמ' 48.
57 ראו 'החברה הבדווית בנגב - מאפיינים חברתיים, דמוגרפיים וכלכליים' מאת אריק רודניצקי, עמ' 9 הערה 9.

58 ראו 'שנתון סטטיסטי לישראל 2016 - מקורות גידול האוכלוסייה לפי מחוז, קבוצת אוכלוסייה ודת' (דצמבר 2016), מאת הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, וראו בדוח זה שגם על פי ההערכות השמרניות של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה באשר לגידול הטבעי של אוכלוסיית הבדווים מדובר בגידול כפול משיעור הגידול באוכלוסייה היהודית בישראל. על פי דוח זה של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה לשנת 2015, שיעור הגידול של אוכלוסיית היהודים, העומד על 1.9%, כולל גם גידול מילודה וגם גידול בשל עליית יהודי התפוצות לארץ.

59 ראו 'כנס מהנדסי ערים אפריל 2015 - הכפרים הבלתי מוכרים בנגב', עמ' 25.

60 ראו 'הבדווים בנגב אתגר אסטרטגי לישראל' (2013), עמ' 65.

הפעם ראשונה הייתה לאחר המפקד ב-1995, ובה הוחלט להוסיף למספר הנפשות עד גיל 14 כ-6,000 נפש. באשר לתיקון זה הוחלט שיחול "באופן יחסי על היישובים הבדואים, כולל הפזורה, בהתאם לגודל האוכלוסייה", אולם לאחר מכן קבעו חוקרי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה: "לאור הנתונים שהוצגו ניתן לומר בוודאות כי הזקיפה לא הייתה מלאה. תוצאות סקר הערכת מפקד לא כללו את הגרים מחוץ ליישובים/הפזורה, נקודה זו קריטית בנוגע לבדווים בדרום. משקל הפזורה, המהווה 1/3 מכלל הבדווים, לא נלקח בחשבון באמידת החסר המפקדי, וניתן להוכיח כי אחוז החסר שנקבע היה נמוך. טעות זו משליכה ומשפיעה עד היום על איכות אומדני האוכלוסייה הבדואית בדרום".⁶¹

לאחר המפקד שנערך ב-2008 קפץ אומדן המוסלמים בדרום בכמעט 15,000 נפשות נוספות. אפשר להיווכח בקפיצה זו בנקל: על פי דיווחי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה בשנתון הסטטיסטי לישראל לשנת 2009, היה מספר המוסלמים במחוז הדרום בסוף 2008 כ-170,990 נפש בלבד,⁶² ואילו בשנתון הסטטיסטי לישראל לשנת 2010, המבוסס על נתוני מפקד 2008,⁶³ נכתב שמספר המוסלמים במחוז הדרום בתחילת שנת 2009 עומד על 185,000 נפש.

הגורמים הרשמיים טוענים כי הנתונים שבידם על היקף אוכלוסיית הבדווים בנגב הם הנתונים המדויקים, משום שהם מסתמכים על דיווחי הילודה המתקבלים מבתי החולים, אך הם אינם מביאים בחשבון מספר בלתי ידוע של לידות בית, שאינן נספרות בנתוני משרד הפנים, בעיקר בקרב נשים פלשתיניות השוהות בישראל באופן בלתי חוקי - והן כאמור רוב הנשים במשפחות הפוליגמיות.

גורמים מקצועיים מטעם הלשכה המשפטית של משרד הפנים הצביעו בעבר על מקרים רבים של בדוויות שילדות בבית ורשמות את ילדיהן במרשם האוכלוסין רק לאחר כמה שנים.

דברים אלו כבר עלו בדיוני הוועדה לקידום מעמד הילד בשנת 2000, ובהם טענה ח"כ תמר גוז'נסקי (חד"ש): "אצל המשפחות הבדואיות לא מקובל ללדת בבית, בין היתר כי יש מענק לידה, אי לזאת ובהתאם לכך הן הולכות ללדת בבתי חולים". עוה"ד דניאל סלומון, נציג הלשכה המשפטית של משרד הפנים, דחה את דבריה וקבע כי בדוויות רבות יולדות בבית ואינן רושמות את היילודים.⁶⁴

61 ראו דוח הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (התש"ע-2010) 'האוכלוסייה הבדווית בישראל - שימוש במרשם האוכלוסין לעומת אומדני האוכלוסייה כבסיס לחישוב מדדים דמוגרפים', עמ' 16, 31.

62 מספר זה של 170,990 נפש הוא לאחר הוספת סך כל הגידול של אוכלוסייה זו לשנת 2008, הן הגידול הנובע מילודה והן זה הנובע מהגירה כלשהי, ראו שנתון סטטיסטי לישראל 2009, לוח 2.4 'מקורות גידול האוכלוסייה לפי מחוז קבוצת אוכלוסייה ודת'.

63 ראו שנתון סטטיסטי לישראל 2001, לוח 2.4 'מקורות גידול האוכלוסייה לפי מחוז קבוצת אוכלוסייה וגיל', עמ' 93 הערה 1, המציינת שהנתונים בלוח זה בהתאם למפקד 2008.

64 ראו 'פרוטוקול מס' 56 משיבת הוועדה לקידום מעמד הילד' (יולי 2000).

דניאל סלומון:

[...] יש בעיות אחרות, למשל הציבור הבדואי. אנחנו מקבלים מאות בקשות מדי יום שעוברות דרך בית משפט, כי בשלבים מאוד מאוחרים, בשנות העשרה מגיעים ההורים ואומרים נולדו לנו נניח ששה שבעה ילדים, אבל את ילד מספר ארבע לא טרחנו לרשום משום מה, ועכשיו אנחנו באים ומבקשים לרשום אותו. יש לנו מאות מקרים כאלה. אני מדבר על זה שאו שהם נולדו בשטחים או שבמקום אחר או בבית, כך הם טוענים. אלה המקרים שאנחנו מכירים. לפעמים קורה למשל אצל הבדואים שהאם הגיעה מהשטחים והאבא היה ישראלי. אז הכל נדחה, או שהם דחו את זה ושכחו מזה וחזרו בשלב יותר מאוחר. אבל ברוב המקרים יש כאלה שפשוט לא נולדו בבתי חולים.

גם כיום יש עדויות על שנשים פלסטיניות הנשואות לבדווים חוששות ללדת בבתי חולים. כך לדוגמה אמר נאיף אבו בלאל, הנשוי לאשה פלסטינית מיריחו, בכתבתו של אחמד אבו סוויס משנת 2015:⁶⁵ "אשתי עוד מעט צריכה ללדת, לא יודע מה לעשות איתה כי זו בעיה, כשתלד ירשמו את התינוק בלי שם האב, אחר כך צריך לעשות הרבה בדיקות, הרבה בלגן. אפילו התחלנו לפחד ללכת לסורוקה, מפחד שיתפסו אותנו וייקחו את אשתי ממני ויעצרו אותי".

מספרן הרב של התביעות להכרה באבהות המוגשות בכל שנה כדי לרשום את הילדים על שם האב בעל האזרחות הישראלית, מלמד כי התופעה עודנה חיה וקיימת.

65 ראו כתבתו על אלפי נשים מעזה ויו"ש חסרות תעודת זהות כחולה הנשואות לגברים בדווים ומתגוררות בדרום (נובמבר 2015), באתר 'וואלה'.

עלייה בשיעור הילודה בפזורה לעומת ירידה בכלל אוכלוסיית הבדואים

מסקר יישובים שערכה 'מועצת הכפרים הבלתי מוכרים בנגב' אפשר להגיע לעוד נתון מעניין באשר לשיעור הפיריון בקרב אוכלוסיית הפזורה.

מועצה זו, שהיא עמותה ולא גוף רשמי, ערכה בשנת 2010 "סקר מקיף יחיד מסוגו אשר כלל את כל 35 היישובים הבדואים הלא-מוכרים בנגב", ופרסמה את תוצאות הסקר בטבלה שלהלן.⁶⁶

אוכלוסיית היישובים הלא-מוכרים בשנת 2010, לפי קבוצות גיל

שם הכפר	אוכלוסייה	קבוצות גיל								
		2-1	4-3	5	12-6	17-13	21-18	40-22	60-41	+61
סה"כ כללי	108,658	11,300	9,127	4,563	26,876	11,952	8,692	26,876	8,692	2,173
אחוז קבוצות גיל	100.0%	10.4%	8.4%	4.2%	24.0%	11.0%	8.0%	24.0%	8.0%	2.0%
כפרים לא-מוכרים סה"כ	64,458	6,703	5,414	2,707	15,448	7,090	5,156	15,468	5,156	1,289
כפרים אנו כנסתם (מספרים בתולדות הכפרים והמקום)	44,200 ¹	4,597	3,713	1,856	10,608	4,862	3,536	10,608	3,536	884

סקר: עיבוד נתונים מתוך סקר היישובים.
1: נתון זה כולל את כל תושבי הכפרים. דהיינו, גם את התושבים המצויים מחוץ לתחום "הקוים הכחולים" של הכפרים.

הטבלה של מועצת הכפרים מתארת את המצב בשנת 2010, וממנה משתמע כמה נתונים:

- גילי 1-2 משקפים את שיעור הילודה בפזורה בשנים 2008-2009.
- גילי 3-4 משקפים את שיעור הילודה בפזורה בשנים 2006-2007.
- כפי שאפשר להיווכח מהטבלה של מועצת הכפרים, שיעור הילודה **בפזורה - בכפרים הבלתי חוקיים** - בשנים 2006-2009, מזנק והולך:
- בשנים 2006-2007 (גילי 3-4) - 9.8%, ובכל שנה משנים אלו - 4.9% בקירוב.⁶⁷

⁶⁶ ראו 'תכנית אב להכרה בכפרים הלא-מוכרים בנגב' (2012), מאת 'המועצה האזורית לכפרים הבלתי מוכרים בנגב', עמ' 13, 15.

⁶⁷ שיעור הילודה בשנתיים אלו (5,141) ביחס למספר התושבים בכפרים הבלתי חוקיים בתחילת 2006 (52,333).

• בשנים 2008-2009 (גילאי 1-2) - 11.6%, ובכל שנה משנים אלו - 5.8% בקירוב.⁶⁸

נתונים אלו חשובים לאבחון שיעור הילודה בפזורה הבדווית ביחס לתושבי העיירות, משום שבאותן שנים בדיוק נצפתה כאמור על ידי חוקרי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה "ירידה חדה" בשיעור הילודה בכלל אוכלוסיית הבדווים בדרום. משמע, אורח החיים בפזורה וכן שיעור הילודה בפזורה מתנהלים בקצב משלהם ואינם מושפעים בנקל מהשפעות זרות.

נתונים אלו מתאימים במידה מסוימת למחקרם של חוקרי הביטוח הלאומי וחוקרי בנק ישראל שבחנו את השפעת קיצוץ קצבאות הילדים על שיעורי הילודה. חוקרים אלו הגיעו למסקנה שהקיצוץ בקצבאות הילדים גרם לירידה מורגשת בפריין האישה הבדווית במחוז הדרום, הן בכפרים המוכרים הן בכפרים הבלתי חוקיים בפזורה הבדווית, אך ציינו כי הירידה שנרשמה בשיעור הפריין של נשים בדוויות מהפזורה בעקבות הקיצוצים בקצבאות הייתה מתונה במקצת מזו שנרשמה בשיעור הפריין של נשים בדוויות מהיישובים המוכרים.⁶⁹

נראה כי יש לתת משקל רב יותר לנתונים המובאים בסקר 'מועצת הכפרים הלא מוכרים' על פני המחקרים של הגורמים הרשמיים, משום שאף על פי שמחקרם של חוקרי הביטוח הלאומי וחוקרי בנק ישראל היה מהמקיפים בתחום, בכל זאת חוקרי הביטוח הלאומי וכמוהם חוקרי בנק ישראל אינם נהנים מאמון תושבי הפזורה כפי שנהנית ממנו 'מועצת הכפרים הבלתי מוכרים'. כפי שהוזכר לעיל, לגורמים חיצוניים יש קושי רב להגיע לנתוני אמת בקרב האוכלוסייה המקומית בשל חשדנות חברה זו ורגישותה. לכן יש להעדיף את הנתונים המספריים המתקבלים בגורמים המקומיים ומצביעים על שיעור הילודה ההולך וגובר.

כמו כן 'מועצת הכפרים הבלתי מוכרים' ערכה מיפוי מקיף ומדוקדק של מספר התושבים בכל אחד מהכפרים הבלתי חוקיים, וברשותה נתונים מספריים בלעדיים על כל כפר וכפר.⁷⁰

68 שיעור הילודה בשנתיים האלו (6,703) ביחס למספר התושבים בכפרים הבלתי חוקיים בתחילת 2008 (57,747).

69 ראו 'השפעת גובה קצבאות הילדים על פריין הילודה' (דצמבר 2009) מאת הביטוח הלאומי, בהקדמה עמ' ii.

70 ראו 'תכנית אב להכרה בכפרים הלא מוכרים בנגב - נוסח מלא' (2012), עמ' 310-350.

עבריינות הפוליגמיה ונספחיה

עבריינות הפוליגמיה ונספחיה

ההיבטים הכרוכים בייבוא נשים פלשתיניות

כפי שהוזכר לעיל, נשים רבות במשפחות הפוליגמיות 'מיובאות' מהרשות הפלשתינית מכמה סיבות:

- הפוליגמיה הרווחת גורמת לביקוש נשים העולה על ההיצע שבמגזר הבדווי.
 - תשלום המוהר לנשים מהרשות הפלשתינית נמוך ביחס למוהר המשולם בעבור נשים בדויות.
 - בנישואין לנשים מהרשות הפלשתינית הגברים הבדווים עוקפים את ההתנגדות ההולכת וגוברת של נשים בדויות לנישואין פוליגמיים.
 - נשים מהרשות הפלשתינית תלויות יותר בחסדי הגבר הבדווי.
- מדברי גורמים מקצועיים מתקבל הרושם שתופעת נישואי הפוליגמיה של בדווים מהנגב לנשים פלשתיניות מתרחבת ומתפשטת בשנים האחרונות. 'ייבוא' נשים פלשתיניות כרוך בעבירות חמורות של סחר בבני אדם, עבירות על חוק הכניסה לישראל כדוגמת הסתננות ושהייה בלתי חוקית, פגיעה במדיניות ההגירה של ישראל וכן ברישומם של ילדי הפלשתיניות במרשם האוכלוסין הישראלי.⁷¹

פגיעה בנשים ובילדים

עבריינות הפוליגמיה גוררת את הזנחת הילדים ופגיעה מתמשכת בנשים. לדברי בעלי מקצועות מתחומי הבריאות, החינוך, ובריאות הנפש העוסקים בעניין, הגברים הבדווים נוטים

71 ראו בקצרה בתמ"ש 55724-09-16 מ-27 במרץ 2017, פסקה 41-8.

יותר להתעלל באישה הראשונה מרגע שיש להן חלופות.⁷² בהקשר זה ראוי לציין שבמגזר הבדווי רווחת תופעה שונים המתלוננות על אלימות מצד בעליהן 'נעלמות'.⁷³

עבריינות הפוליגמיה גוררת עוני, ירידה באוריינות ומצוקות נפשיות רבות.⁷⁴ מאחר שהיקף הפוליגמיה בפזורה הבלתי חוקית גדול פי 1.5 מביישובים החוקיים, הפוליגמיה מולידה גם משברי מגורים ותכנון ההולכים וגדלים, וממילא גם החרפה בבעיית הבנייה הבלתי חוקית.

הונאות הביטוח הלאומי

עבריינות הפוליגמיה במגזר הבדווי כרוכה בהונאות המוסד לביטוח לאומי בסכומי עתק, בגירושין פיקטיביים בבתי הדין השרעיים⁷⁵ ובהצגת נשים מתאי משפחה פוליגמיים כנשים חד-הוריות ("משפחות שבראשן הורה עצמאי"), הזכאיות להטבות רבות מהמדינה. על פי דוחות מעודכנים של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, אחוז המשפחות החד-הוריות עם ילדים בקרב הבדוויות הוא הגבוה בארץ: 10.2% מכלל המשפחות הבדוויות הן חד-הוריות,⁷⁶ לעומת 5.8% משפחות יהודיות חד-הוריות עם ילדים במחוז המרכז.

אחוז דומה של נשים חד-הוריות מהמגזר הבדווי ממשיכות ללדת גם בהיותן חד-הוריות, וכן התברר ש-9.7% מכלל הנשים הבדוויות שקיבלו מענק לידה בשנת 2012 היו נשים לא נשואות.⁷⁷ הצלבת נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה על שיעור האימהות החד-הוריות במגזר הבדווי (10.2%), שהוא חברה מסורתית, עם נתוני הביטוח הלאומי על שיעור האימהות החד-הוריות שקיבלו מענק לידה במגזר הבדווי (9.7%), מביאה למסקנה המתבקשת שנים בדוויות אלו המוצגות בדוח הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה כחד-הוריות ושיעורן כעשירית מכלל המשפחות הבדוויות אינן נשים גרושות אלא נשים הממשיכות לנהל אורח חיים משפחתי עם אבי ילדיהן.

קצבת הבטחת ההכנסה שהביטוח הלאומי משלם לאם חד-הורית (בת 25-55 שיש לה שני ילדים מתחת לגיל 18) עומדת על 3,373 ₪ לחודש.⁷⁸ מסכום זה הביטוח הלאומי מקזז את

72 ראו על כך 'מודרות בעל כורחן תופעת הפוליגמיה ודרכי ההתמודדות' מאת עו"ד ראוי אבורביעה, עמ' 2 והערה 4. כן ראו באתר משרד החינוך, וראו 'הארץ מלאה' מאת פרופ' אלון טל (2017), עמ' 290.

73 ראו פרוטוקול מס' 98 משיבת הוועדה לקידום מעמד האשה, כ"ב באייר התשס"ד, 13 במאי 2004.
74 ראו 'נישואין פוליגמיים ומונוגמיים: השפעתן על מצבן הנפשי והחברתי של נשים בדואיות ערביות', מאת פרופ' עליאן אל קרינאווי ופרופ' ורד סלונים נבו בקובץ 'שמרי נפש' - בריאות נפשית בקרב נשים בישראל' עמ' 158-160.

75 על שותפותם של בתי הדין השרעיים ומידת ידיעתם על הונאות אלו ראו בהמשך.
76 ראו דוח הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה מ-3 באוגוסט 2001 'משפחות', לפי סוג משפחה, גודל משפחה, מחוז וקבוצת אוכלוסייה'.

77 ראו 'פוליגמיה בקרב האוכלוסייה הבדואית בישראל - עדכון', עמ' 3 (אוקטובר 2013), מאת מרכז המחקר והמידע של הכנסת.

78 את סכום הבטחת הכנסה לאם חד-הורית אפשר לחשב במחשבוני הביטוח הלאומי.

סכומי המזונות שנפסקו לאישה ומשולמים לה בפועל, אולם בתי הדין השרעיים פוסקים מראש סכומי מזונות חודשיים נמוכים מאוד (50-100 ₪),⁷⁹ ומשום כך גם לאחר קיזוז המזונות הביטוח הלאומי משלם לאישה בדויות 'חד-הורית' שלה שני ילדים יותר מ-3,000 ₪ בחודש.

אילו נחשבו נשים אלו לנשואות, היה הביטוח הלאומי בוחן את זכאותן לקצבת הבטחת הכנסה באמצעות בחינת ההכנסות של כלל התא המשפחתי, הכולל את הכנסות הגבר. לעומת זאת כאשר נשים מוגדרות חד-הוריות, בוחנים את זכאות האישה התובעת קצבת הבטחת הכנסה באמצעות בחינת ההכנסות של האישה התובעת בלבד. כידוע, שיעור האבטלה בקרב נשים בדויות הם הגבוה ביותר בישראל ומוערך ביותר מ-80% אבטלה.⁸⁰ נתונים אלו מובילים לכך שרובן של הנשים הבדויות המתחזות לחד-הוריות מוכרות במרמה כמעוטות יכולת וכזכאיות לקצבת הבטחת הכנסה למרות הכנסות בעליהן.

יתר על כן, גם אילו הייתה המשפחה הפוליגמית המקורית זכאית לקצבת הבטחת הכנסה עקב הכנסות נמוכות של המשפחה, קצבת הבטחת הכנסה לאישה המוגדרת אם חד-הורית גבוהה באלפי שקלים מקצבת הבטחת הכנסה המשולמת למשפחה פוליגמית בעבור כל אישה נוספת במשפחה פוליגמית ("משפחה מורחבת").⁸¹

חוק הביטוח הלאומי הסמיך חוקרים של המוסד לביטוח לאומי לבקר בכל עת סבירה בבתייהם של מבוטחים התובעים גמלה או שקיבלו גמלה כדי לחקור בכל עניין הכרוך בקבלת הגמלה.⁸² במקרים שבהם מגלים חוקרי הביטוח הלאומי כי תביעות הוגשו במרמה, כתבי אישום מוגשים ועונשים כבדים, המגיעים אף לכדי מאסר בפועל, מושטים על העבריינים.⁸³

ברם חוקרי הביטוח הלאומי במחוז הדרום מתקשים להוכיח שנשים בדויות התובעות הכרה כחד-הוריות הן בעצם נשים המשתייכות לתאי משפחה פוליגמיים. הכשל המתמשך נובע מחוסר חמור בחוקרים מקצועיים שתפקידם לחקור את המציאות בשטח. בחינת המציאות בשטח בקרב האוכלוסייה הבדויות בעיירות בכלל ובפזורה בפרט קשה במיוחד, ולעיתים לצורך מילוי תפקידם זקוקים החוקרים לאבטחה.⁸⁴

לעיתים קרובות נשים המתגרשות גירושין פיקטיביים ומקבלות קצבת הבטחת הכנסה כחד-הוריות ממשיכות להתגורר במתחם של הבעל המגרש ואף להוליד ילדים לבעל המגרש.

79 ראו 'גירושין מתחת לרדאר' מאת יהודה יפרח.
80 ראו כתבתו של ד"ר יאסר חוג'יראת מינואר 2017 באתר Themarker.
81 על סכום הבטחת הכנסה בעבור כל אישה במשפחה פוליגמית ("משפחה מורחבת") ראו חו"ד יועמ"ש הביטוח הלאומי, עו"ד ש' בריצמן.
82 ראו סעיף 146 לחוק הביטוח הלאומי, תשנ"ה-1995.
83 ראו ת"פ 671/06, ששם נקבע בגזר הדין: "אין חולק כי מדובר בעבירה חמורה, שהפכה למכת מדינה של גניבת כספי ציבור, ובתי המשפט מצווים להחמיר בענישה ובגניבה". עונשו של הנאשם בתיק זה היה מאסר של שישה חודשי מאסר בפועל וקנס כספי.
84 ראו נספח א עמ' 2 למסמך 'ריכוז עבודת מטה בין-משרדית לטיפול בתופעת ריבוי נשים (פוליגמיה)'.

לטענת הנשים ההן, הסיבה להישארותן במתחם הבעל המגרש נובעת מהאישום שאם יעזבו את המתחם לא יוכלו לראות את הילדים, וכן שהילדים שנולדו לבעל 'המגרש' לאחר 'הגירושין' נבעו מיחסים שהתקיימו באונס. בחינת הונאות הביטוח הלאומי על ידי נשים בדויות המתחזות לחד-הוריות נחשבת לקשה במיוחד.

לא זו אף זו, בשנים האחרונות מתגברת מגמה להקל בקריטריונים של ההכרה בנשים ממשפחות פוליגמיות כנשים חד-הוריות עד כדי כך שלעיתים נשים מתאי משפחה פוליגמיות מוכרות כחד-הוריות אף ללא גירושין מהבעל. כך לדוגמה בהחלטת בית הדין הארצי לעבודה שניתנה לאחרונה להכיר באישה הנשואה בנישואין פוליגמיים - אם חד-הורית - אף שבזמן הגשת התביעה היו בני הזוג נשואים על פי הדין הדתי, בטענה כי בני הזוג אינם מקיימים משק בית משותף.⁸⁵

החלטתו זו של בית הדין הארצי ניתנה למרות אזהרת נציגי המוסד לביטוח לאומי בזמן הדיונים כי זוהי החלטה עקרונית וכי להחלטה מסוג זה תהיה השלכה על משפחות רבות במגזר הבדווי.⁸⁶ לפיכך פסק הדין בעניין, המאלץ את המוסד לביטוח לאומי לנקוט קריטריונים מקילים להגדרת אימהות חד-הוריות במגזר הבדווי, נעשה "הכלל המנחה".⁸⁷

תשלומים נוספים הניתנים במרמה לנשים המתחזות לחד-הוריות

מלבד הונאת הביטוח הלאומי וקבלת קצבאות הבטחת הכנסה בסך אלפי שקלים בחודש לכל אישה המתחזה לאם חד-הורית, ההכרה בנשים הפוליגמיות כאימהות גרושות חד-הוריות גוררת השפעות כספיות בעניינים רבים נוספים:

- קבלת קצבאות הבטחת הכנסה גוררת תשלומים מוגדלים בקצבאות ילדים.⁸⁸
- הכרה כאם 'חד-הורית' גוררת זכאות בהקצאות מגרשים מרשות מקרקעי ישראל.⁸⁹
- קבלת קצבאות הבטחת הכנסה גוררת השתתפות של משרד השיכון בשכר הדירה.

85 מיום 30 במאי 2016, בעב"ל 34391-08-11, מנור אבו גאבר נ' המוסד לביטוח לאומי. אבו גאבר יוצגה בהליך על ידי עו"ד אינסאף אבו שארב, וקביעה זו מאמצת במידה רבה את עמדת עמותת 'איתן-מעכל', הבאה לידי ביטוי במאמר 'קשר השתיקה: אלימות במשפחה נגד נשים ערביות-בדואיות בנגב', מאת עו"ד אינסאף אבו שארב, עמ' 13, על שנשים בדויות החיות במסגרת פוליגמית "הן אימהות חד-הוריות בפועל", וראו עוד את עתירת ארגון 'מעכל' (המיוצג בין השאר על ידי עו"ד אינסאף אבו שארב) ונוספים מ-2010 (בג"ץ 1480/10) לביטול קריטריונים רבים המשמשים לקביעת מעמד אם חד-הורית.

86 עמ' 6 פסקה 7 בפסק דין זה.

87 ראו תשובת הביטוח הלאומי מ-8 בפברואר 2017, עמ' 2 פסקה ב.3.4.5.

88 ראו חישובי קצבאות ילדים לזכאים להבטחת הכנסה ולשאנים זכאים במחשבוני הביטוח הלאומי.

89 ראו על כך במסמך זה בפרק נפרד, העוסק בהונאות המשפחות הפוליגמיות הבדויות את רשות מקרקעי ישראל.

ההשתתפות עשויה להגיע ל-1,500 ש"ח בחודש לערך למשפחה חד-הורית.⁹⁰

- קבלת קצבאות הבטחת הכנסה גוררת זכאות למענקי לימודים.⁹¹
- כמשפחה חד-הורית נשים אלו זכאיות להנחות בארנונה, במים, חשמל, בתשלומים לקווי טלפון של בזק, בנסיעות בתחבורה ציבורית, לפטור מאגרות ולמגוון סבסודים.⁹²

הקצאת מגרשים מידי רשות מקרקעי ישראל (רמ"י)

מכיוון שעל פי הנוהל גם משפחה חד-הורית שבראשה עומדת אזרחית המדינה זכאית לקרקע בפטור ממכרז, לנשים בתא הפוליגמי, ובלבד שהן אזרחיות, נוצר תמריץ לטעון שהן יחידה משפחתית נפרדת.

בפועל יש נשים בדוויות אזרחיות ישראל מתאי משפחה פוליגמיים המתחזות לנשים חד-הוריות ומקבלות על סמך הכרה זו הקצאה למגרש נוסף בפטור ממכרז. הלכה למעשה, רשות הבדווים מקצה קרקעות בפטור ממכרז גם למשפחות שיש מידע מהשטח שהן פוליגמיות, מכיוון שהמשפחה עונה לתנאי הזכאות הפורמליים, ואין לרשות כיום סמכות לסרב להקצאת הקרקעות.

נוסף על כך יש נוהל הקצאה לקטינים מכוח החלטה 1383 של מועצת רמ"י, ולפיו כל הורה רשאי לקנות שני מגרשים לילדיו הקטינים. יש גברים בדווים המנצלים סעיף זה וקונים באופן פורמלי את המגרש לילדים שנולדו מהנשים הפלשתיניות, אך הנשים הפלשתיניות הן שגרות במגרשים אלו.

כמו כן היו מקרים מספר שבהם הופעל נוהל הקניית זכות מקרקעין לזרים מכוח החלטת מועצת מקרקעי ישראל מס' 1148 (וכיום לאחר תיקון מס' 3 מכוח סעיף 2א לחוק מקרקעי ישראל התש"ך-1960), בעיקר בעניין בדווים המתגוררים מחוץ ליישובי הקבע שהאישה הנוספת שלהם הייתה תושבת השטחים.⁹³

בית הדין השרעי - 'שותף שקט'

בית הדין השרעי במחוז הדרום שותף לבעיית הפוליגמיה באמצעות כמה פרקטיקות, לדוגמה 'גירושין קטנים' מהאישה הראשונה ונישואין לאישה נוספת, וכן פסקי דין הצהרתיים ואישור נישואין דה-פקטו לנישואי פוליגמיה.⁹⁴

90 ראו נוהל 'השתתפות בתשלום שכר דירה' באתר משרד השיכון, וראו את הסכומים המעודכנים להשתתפות משרד השיכון בשכר דירה של משפחות חד-הוריות (ינואר 2017) באתר 'כל זכות'.

91 ראו באתר הביטוח הלאומי.

92 ראו פירוט ההטבות הכרוכות בקצבת הבטחת הכנסה באתר 'כל זכות'.

93 ראו נספח א עמ' 9-10 למסמך 'ריכוז עבודת מטה בין-משרדית לטיפול בתופעת ריבוי נשים (פוליגמיה)'.

94 על הפרקטיקות שנוקטים עברייני הפוליגמיה בשיתוף בתי הדין השרעיים ראו באריכות בפרוטוקול מס' 4 משיבת וועדת המשנה לקידום מעמד האישה במגזר הערבי מיום 23.3.2001.

כמו כן, מלבד פסיקת מזונות נמוכים בתיקי גירושין שהוזכר לעיל, התברר בבדיקת משרד המשפטים שכל הנראה זוגות פוליגמיים המציגים מצג שווא של אם חד-הורית משתמשים בתביעתם בפסקי דין למזונות שניתנים להם על ידי בית הדין השרעי, משום שעל פי תקנות הבטחת הכנסה,⁹⁵ נסיבה המצדיקה תשלום הבטחת הכנסה לאחד מבני הזוג היא כאשר בני הזוג אינם מנהלים משק בית משותף ואחד מבני הזוג חויב בפסק דין בתשלום מזונות לבן זוגו והוא אינו מכלכלו.⁹⁶

בהקשר זה ראוי לציין כי שיטת הגירושין על ידי אמירה בעלמא פוגעת בזכויות הנשים ומעוררת קשיים חוקתיים כבדי משקל. מנהג גירושי הבזק המוסלמי שבו הגבר מגרש את האישה על ידי אמירת המילה 'מגורשת' פעם אחת (גירושין קטנים) או שלוש פעמים (גירושין גדולים) נפסל אך לאחרונה על ידי בית המשפט העליון בהודו: הוא קבע כי נוהל זה איננו חוקתי מאחר שהוא פוגע פגיעה אנושה בזכויות הנשים.⁹⁷

חוסר תיאום מערכתי

רשויות המדינה אינן משתפות זו את זו בנתונים שבידי כל אחת מהן. לדוגמה, הביטוח הלאומי אינו מעביר למשטרת ישראל ולפרקליטות את שמותיהם של עברייני הפוליגמיה וטוען שה"משפחות המורחבות" שהמוסד לביטוח לאומי משלם להן קצבת "משפחה מורחבת" הן בסך הכול 'ידועים בציבור' ולא עברייני פוליגמיה.⁹⁸ גם בתי הדין השרעיים אינם מעבירים דיווח על עבריינות הפוליגמיה כנדרש, וגם משרד החינוך בוחר שלא להעביר לרשויות האכיפה את המידע שבידיו.⁹⁹ התוצאה היא שרשויות האכיפה ומשרדי הממשלה הרלוונטיים אינם חשופים למידע רלוונטי וחיוני לעבודתם.¹⁰⁰

על ההיקפים העצומים של פרקטיקות אלו ראו בקשת חופש מידע ממשרד המשפטים בעניין זה, ותשובת משרד המשפטים.

95 סעיף 7(3) לתקנות הבטחת הכנסה, תשמ"ב-1982.

96 ראו נספח א למסמך 'ריכוז עבודת מטה בין-משרדית לטיפול בתופעת ריבוי נשים (פוליגמיה)', עמ' 4-5.

97 ראו "בית המשפט העליון בהודו: מנהג גירושי הבזק המוסלמי איננו חוקתי", 'הארץ' 22.8.2017.

98 ראו תשובת סמנכ"לית הביטוח הלאומי מיום 12 במרץ 2017, וראו גם תשובת המוסד לביטוח לאומי מיום 8 בפברואר 2017, עמ' 2 פסקה א.5.

99 ראו 'פוליגמיה בקרב האוכלוסייה הבדואית בישראל - עדכון' (עמ' 6), מאת שירי ספקטור בן ארי (אוקטובר 2013), מרכז המחקר והמידע של הכנסת.

100 ראו לדוגמה תשובת משרד החינוך מ-11 באוגוסט 2016 בעניין זה.

המלצות רגבים לפעילות אכיפה נגד עבירת הפוליגמיה

המלצות רגבים לפעילות אכיפה נגד עבירת הפוליגמיה

כפי שצוין בהקדמת המסמך, אין מחלוקת בדבר הצורך לסייע לקורבנות הפוליגמיה בהיבטים הכלכליים והחברתיים, אולם כבכל התמודדות עם תופעה משמעותית ובעלת השלכות אסטרטגיות ורבות, לא נוכל להסתפק רק באפיקי טיפול, ובה בעת יש לנקוט לאלתר צעדי רוחב לשם צמצום התופעה ולמניעתה בעתיד.

לנוכח התופעה בכללותה יש להתוות אפיקי מנע: לגבש מדיניות אכיפה עדכנית, להסדיר את החקיקה ואת קביעת התקנות, לעודד פעילות משולבת של רשויות האכיפה ולהקים יחידת משטרה ייעודית למימוש המדיניות ולאכיפת החוק.

החלטת ממשלה

ממשלת ישראל תקבע כי הטיפול המערכתי בתופעת הפוליגמיה הוא יעד לאומי ותורה להקים מנהלת אכיפה משולבת ייעודית לנוכח התופעה בכללותה.

מנהלת אכיפה משולבת בפרקליטות המדינה

1. תוקם מנהלה לאכיפת עבירות פוליגמיה ובראשה יעמוד ראש המחלקה לתפקידים מיוחדים בפרקליטות המדינה.

א. המנהלת תכלול את נציגי הגופים האלה: פרקליטות המדינה, משטרת ישראל, הביטוח הלאומי, רשות המיסים, רשות האוכלוסין וההגירה, לשכת האוכלוסין, הרשות להסדרת ההתיישבות הבדואית, רשות האכיפה והגבייה, רשות מקרקעי

- ישראל, נציבות שירות המדינה ומשרד הרווחה.
- ב. משרד המשפטים יגבש תוכנית עבודה מפורטת להקמת מנהלת האכיפה המשולבת ולתפעולה, כולל דרישות לתקנים, תקציב ודרכי עבודה.
- ג. מנהלת האכיפה המשולבת תנחה את פעילות הגופים השונים כדי להביא לידי טיפול מערכתי בתופעה.
- ד. לשם הגשת כתבי אישום וטיפול משפטי, שני תקנים לפרקליטים במחוז הדרום יתוקנו ויוקצו לטיפול בתופעה.

חובת דיווח ושיתוף מידע

- א. מסד נתונים משותף - רשויות המדינה המפורטות לעיל (בסעיף 1.א) יעבירו למנהלת האכיפה המשולבת, המרכזת את מסד הנתונים, כל מידע על חשד לביצוע עבירת פוליגמיה ועבירות הכרוכות בפוליגמיה, לרבות הונאת המוסד לביטוח לאומי או רשות מקרקעי ישראל, שהות בלתי חוקית, אלימות במשפחה והזנחת ילדים.
- ב. מנהלת האכיפה המשולבת תעבד את קלט המידע, ובהנחיית ראש המנהלה תעביר את המידע לכלל גורמי האכיפה.

משטרת ישראל

- א. משטרת ישראל תקים צוות חקירות מיוחד שיעסוק באופן בלעדי בעבירות ריבוי נשים, בין השאר בתחומי הפעילות האלה:
- גיבוש תשתית ראייתית כנגד עברייני פוליגמיה העונים לקריטריונים של מדיניות הענישה החדשה כפי שהותוותה בהנחיית היועץ המשפטי לממשלה, לשם העמדה לדין בגין עבירת ריבוי נישואין.
 - גיבוש תשתית ראייתית כנגד המעורבים בהונאות של המוסד לביטוח לאומי, רשות מקרקעי ישראל ורשויות אחרות בהצגת מצג שקרי של 'חד-הוריות', והעמדתם לדין בגין הוצאת כספי המדינה במרמה.
 - גיבוש תשתית ראייתית במקרים של פער גילים ניכר בין הגבר לאישה, ובפרט כאשר גיל האישה נמוך מגיל הנישואין המותר על פי חוק.
 - גיבוש תשתית ראייתית כנגד עבירות נלוות לעבירות הפוליגמיה, כדוגמת אלימות במשפחה והזנחת ילדים, לשם העמדה לדין בעבירות הרלוונטיות.
 - גיבוש תשתית ראייתית במקרי הצהרה בפני פקידי ביטוח לאומי על איומים, מניעת מפגש ואף אונס מצד הבעל המגרש, וזאת לשם העמדה לדין במקרים אלה.

- גיבוש תשתית ראייתית כנגד המעורבים בהברחת נשים משטחי הרשות הפלשתינית, מירדן וכו' לתחומי הנגב למטרות נישואי פוליגמיה, לשם העמדתם לדין בהתאם לחוק הכניסה לישראל.
 - גיבוש תשתית ראייתית כנגד עובדי מדינה מבתי הדין השרעיים המשתפים פעולה עם הונאת הרשויות, לשם העמדה לדין בעבירות הפליליות הרלוונטיות, וכן פיטוריהם מבתי הדין.
- ב. עד לגיבוש מדיניות האכיפה על ידי מנהלת האכיפה המשולבת תפעל המשטרה לגיבוש תשתית ראייתית במאות תיקי הפוליגמיה שנתוניהם מצויים כיום בידי לשכת האוכלוסין והמוסד לביטוח לאומי.

המוסד לביטוח לאומי

- א. במחלקת החקירות בביטוח הלאומי יוקם אגף ייעודי שיעסוק באופן בלעדי בעבירות הפוליגמיה. יש להגדיר תקנים בעבור עשרה חוקרים שיתווספו על מחלקת החקירות של מחוז הדרום, ומחציתם יעסקו בסוגיית הפוליגמיה בלבד. החוקרים יגבשו תשתית ראייתית לשם הגשת כתבי אישום בעבירות פוליגמיה וכן בעבירות הונאת הביטוח הלאומי.
- ב. המוסד לביטוח לאומי ישלח למנהלת האכיפה המשולבת את נתוני המשפחות הפוליגמיות המקבלות מהמוסד לביטוח לאומי קצבת 'משפחה מורחבת'.
- ג. המוסד לביטוח לאומי יחדל משימוש בהגדרת 'משפחה מורחבת' ויפעל בהתאם להגדרות המקובלות במגזר הכללי.
- ד. שר העבודה והרווחה יקבע בתקנות את הקריטריונים לקבלת קצבת 'חד-הורית' ויתאימם לאתגרים שעבריינות הפוליגמיה מציבה. מחד גיסא יותאמו ההגדרות לצורכי אימהות חד-הוריות אמיתיות, ומאידך גיסא הן יסכלו את הונאות הביטוח הלאומי.
- ה. תיקי תביעה המועברים לבדיקת האגף לחקירות פוליגמיה יוחרגו מכלל תיקי התביעה המטופלים באותו סניף ויקבלו מסגרת זמנים ארוכה מהרגיל כדי למנוע מצב שבו תיקים אינם עוברים לחקירה מחשש שייפגעו יעדי הסניף.

משרד המשפטים

- א. משרד הפנים יגבש הצעת חוק ממשלתית לקביעת מדרג מינימום לדמי מזונות חודשיים שיעמדו על סכום של 900-1,200 ₪ לילד, וזאת בהתאם לפסיקה המקובלת כיום בבתי המשפט לענייני משפחה. הסכום הסופי ייקבע בבית המשפט או בבית הדין.
- ב. עד הסדרת החקיקה יש להוציא חוזר מנכ"ל שינחה את בתי הדין השרעיים לדווח למנהלת האכיפה המשולבת בתיקים שנפסקו בהם דמי מזונות הנמוכים מ-900 ₪ לילד.

ג. יש להוציא חוזר מנכ"ל שיחייב את בתי הדין השרעיים לדווח למנהלת האכיפה על כל היתר נישואין שניים שהתבקש מהם ושניתן על ידם וכן על נישואין שניים שאושרו על ידם למפרע.

ד. משרד המשפטים יפתח בהליכים משפטיים כנגד דיינים המסדרים נישואין או גירושין אסורים או מי שמסדר נישואין או גירושין בידיעה שאחד מבני הזוג עובר בכך עבירה.

ה. יש לאסור על בתי הדין השרעיים להוציא תעודת גירושין כאשר הגירושין הם 'גירושין קטנים'. עד לקביעת איסור זה בחקיקה יש לחייב את בתי הדין השרעיים לדווח למנהלת האכיפה על 'גירושין קטנים' שהתקיימו בין כותליהם או שאושרו על ידם למפרע.

רשות האוכלוסין - משרד הפנים

א. משרד הפנים באמצעות מרשם האוכלוסין יעביר למנהלת האכיפה כל מידע על כתובות מגורים במקרה שמתעורר חשד לעבירות של ריבוי נישואין.

ב. יש לנקוט צעדי אכיפה וענישה של ממש כנגד הורים ממשפחות פוליגמיות הרושמים ילדים שנולדו מאימהות שב"חיות על שם האישה הישראלית של אבי המשפחה.

הרשות להסדרת התיישבות הבדואים

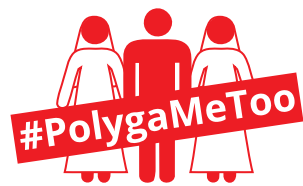
א. רשות ההסדרה תעביר למנהלת האכיפה המשולבת כל מידע על חשד לעבירות של ריבוי נישואין, כגון במקרים של הקצאת מגרשים שלא כדין.

ב. רשות ההסדרה תמפה את המחזיקים בנכסי דלא נידי בפזורה הבדווית, וזאת גם לצורך העברת מידע בהתעוררות חשד לעבירות ריבוי נישואין.

ג. לנוכח אורח החיים נטול המסגרות בפזורה הבלתי חוקית, המהווה חממה לפוליגמיה ולעבירות פליליות נוספות, יש לזרז את העברת תושבי הפזורה הבלתי חוקית ליישובי הקבע, בהתאם למדיניות הממשלה בעניין זה.

נציבות שירות המדינה

א. הנציבות תנקוט צעדים מנהליים כנגד עברייני פוליגמיה שהם עובדי ציבור ותימנע מקבלתם למשרות ציבוריות, בדגש על עובדי מערכת החינוך ומערכות אכיפת החוק.

רגבים (ע"ר) • ת.ד. 44439 ירושלים 9144302

טל. 02-6560303 • *9155 • פקס. 02-6560363

Office@regavim.org • www.regavim.org.il • 'תנועת רגבים'